

UDC | УДК : 167.7:303.094.5:002.2=(477)=161.2

Анотація: Розвиток інноваційної діяльності в Україні – економічної діяльності заснованої на використанні якісно нових знань, як основи інформаційних ресурсів, які мають стати основою високотехнологічних виробництв і ляжуть в основу нематеріальних активів, можливий лише у разі розуміння соціальною та політичною елітою України її значення.

Удосконалення оціночної діяльності можливе лише за умови адекватного умовам розвитку понятійно-категоріального апарату зазначеної сфери (відображає сутність явища) шляхом його закріплення у базових нормативно-правових актах (розкривають основні змістовні характеристики явища) та однорідного застосування на практиці.

Останнє визначає основні напрями розробки та покращення оціночної діяльності інформаційних масивів в Україні.

Ключові слова: оцінка; методика; метод; нематеріальні активи; ресурси; інноваційна діяльність; нормативно-правове регулювання

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF VALUATION OF INTANGIBLE ASSETS

HORDIENKO, S.

*Doctor of Legal Sciences, associate professor,
National Technical University of Ukraine
"Kyiv Polytechnic Institute"*

Abstract

The development of innovative activities in Ukraine, which is part of information theory field, theoretical and applied problems of informational law, information security and the protection of intellectual property by legal and operational measures, defined by law.

Its essence is the economic activities based on the use of high quality new knowledge that is the foundation of information resources and the last is the basis of high-tech industries all over the world and form the core of intangible assets, which sometimes are ten times greater than the material ones. Such a development scenario in Ukraine is possible only when the state social and political elite would realize priority of innovation.

For using an international experience in the national legislation, it is necessary to understand the provisions of theory of new information origin and brand new knowledge – innovations, their implements and safety.

Maintenance, application and improvement of a new knowledge potential in economy is possible if it is estimated as highly liquid economic resource.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

С. Г. ГОРДІЄНКО

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційного права та права інтелектуальної власності факультету соціології та права,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут»*

✉ зв'язок з автором: gordienko19591959@mail.ru

Роздуми про те, що ж таке оцінка – наука чи мистецтво – ведуться, мабуть, з моменту виникнення необхідності її застосування на практиці.

Основою будь-якої науки є її *предмет*, тобто те, що вона вивчає, і *метод*, тобто те, як вивчається предмет. Предметом оцінки як науки є ринкова вартість як найбільш імовірна ціна продажу майнових прав, пов'язаних з оцінюваним активом. Зміст й основна мета оцінки – розрахунки найбільш імовірної ціни продажу цих прав на ринку. Основою досягнення даної мети є три різні методики: порівняльна, дохідна і витратна.

Однак існує й інша думка, що оцінка – це мистецтво. Так, відомий оцінювач Харрісон, ще наприкінці дев'яностих років висловив думку про те, що процес оцінки є, скоріше, мистецтвом, чим наукою. Уже в наші дні йому вторить визнаний метр американської оцінки А. Дамодаран: «Оцінка не є наукою, що б не говорили деякі з її поборників. Не є вона й об'єктивним пошуком дійсної цінності, як би не бажали цього ідеалісти. Моделі, що використовуються для оцінки, можливо, і відносяться до кількісних, однак вхідні дані залишають багато простору для суб'єктивних суджень. Відповідно, загальна цінність, отримана при певній моделі оцінки, буде відзначена впливом привнесених у процес оцінки упереджень. У дійсності ж, оцінка найчастіше іде за цінами, що вже встановилися».

Проте для оцінювачів, солідарних з науковими методами та методиками оцінки, відповідь на запитання «що таке оцін-

Accordingly, appraisal activities of information assets must receive the appropriate development.

This is possible only under condition of development and practical use of all potential estimating procedures of intellectual property, as proven method of non – material assets.

The latter determines the main directions of the elaboration and improvement of the three existing and in a certain way proven methods of valuation of data activities in Ukraine: investment, analogy and revenue which include almost two dozen methods often related to different methods.

Cost-based valuation technique of intangible assets requires the most careful study, as it is considered to be the most promising.

Only in fulfillment of the specified requirements will be possible to consolidate science – based provisions codified in a number of legal acts and regulations of Ukraine that will be used in practice.

Keywords: assessment; metodikal; metod; intangible assets; resources; innovation activity; legal regulation.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ НЕМАТЕРИАЛЬНЫХ АКТИВОВ

ГОРДИЕНКО С. Г.

*доктор юридических наук, доцент,
Национальный технический университет Украины
«Киевский политехнический институт»*

Аннотация: Развитие инновационной деятельности в Украине – экономической деятельности основанной на использовании качественно новых знаний, как основы информационных ресурсов, которые должны стать основой высокотехнологичных производств и лягут в основу нематериальных активов, возможен лишь в случае понимания социальной и политической элитой Украины ее значения.

Совершенствование оценочной деятельности возможно только при условии адекватного условиям развития понятийно-категориального аппарата указанной сферы (отражает сущность явления) путем его закрепления в базовых нормативно-правовых актах (раскрывают основные содержательные характеристики явления) и однородного применения на практике.

Последнее определяет основные направления разработки и совершенствования оценочной деятельности информационных массивов в Украине.

Ключевые слова: оценка; методика; метод; нематериальные активы; ресурсы; инновационная деятельность; нормативно-правовое регулирование.

ка: наука або мистецтво?» звучить однозначно – це наука, що базується на відомих методологічних платформах і методах оцінки, яка використовує формалізовані процедури оцінки на основі точних аналітичних залежностей (на відміну від неформалізованого підходу, що використовує аналітичні процедури на логічному, а частіше інтуїтивному рівні).

З точки зору теорії, як системи знань, оцінка визначається як науковий напрямок прикладного економічного аналізу, основне завдання якого полягає у встановленні найбільш імовірної ціни продажу, або купівлі активу на основі аналізу динаміки попиту та пропозиції на цей актив на відповідному сегменті ринку.

Стверджувати, що оцінка – не наука, а визначення ринкової вартості об'єкта – мистецтво, означає лити воду на млин тих оцінювачів, які, насправді готові на угоду несумлінному замовникові обгрунтувати будь-який результат оцінки.

Одним з напрямків формалізованої наукою оцінки є застосування математики. А що може бути більш аргументованим доказом, чим математичний? Будь-яка наука пишається, якщо є можливість математичного доказу досягнутих результатів¹.

Река Г. В.² відзначає, що на сучасному етапі розвитку підприємств і організацій великого значення набуває інтелектуальний капітал, який виступає у формі нематеріальних активів (НМА) компаній – знань її співробітників (human capital) і організаційної структури (structural capital)³.

Особливістю такої складової інтелектуального капіталу (ІК) як людський капітал є те, що він не може бути власністю компанії. Друга складова інтелектуального капіталу – це структурний капітал, який охоплює організаційну структуру компанії, а також об'єкти інтелектуальної власності (ІВ). На відміну від людського, структурний капітал може бути власністю компанії, а відтак, об'єктом купівлі-продажу⁴.

На думку Крайнева П. П., залежно від галузі виробництва вартість нематеріальних активів підприємства чи фірми може сягати 30–50% від вартості основних фондів. Якщо взяти до уваги, що вартість основних фондів у промисловості України становить близько 350 млрд. грн., то при зазначених

¹ Грибовский С. В., Сивец С. А. Математические методы оценки стоимости недвижимого имущества. – М. : Финансы и статистика, 2008 г., 367 с. – <http://www.binfo.zp.ua/articles/29.shtml>

² Река Г. В. Методи оцінки вартості об'єктів інтелектуальної власності як складових інтелектуального капіталу організації // Науковий вісник НЛТУ України. – 2008, вип. 18.3, Економіка, планування і управління галузі. – С. 240–246.

³ Edvinsson L., Malone M. Intellectual Capital: Realizing Your Company's True Value д Finding Its Hidden Brainpower. – New-York : Harper Business. – С. 11.

⁴ Кендюхов О. Гносеологія інтелектуального капіталу // Економіка України. – 2003, № 4. – С. 28–33.

частках нематеріальних активів загальна вартість об'єктів інтелектуальної власності (ОІВ) може перебувати у межах 115–175 млрд. грн.

На його погляд до об'єктів оцінки прав інтелектуальної власності належать: права промислової власності, які охороняються патентами та свідоцтвами; права на ноу-хау, які підтверджено документами підприємства; права, які охороняються ліцензійними, авторськими чи іншими договорами на придбання ОІВ, укладеними в порядку визначеному законодавством; об'єкти авторського права і суміжних прав, конструкторська, технологічна, проектна, економічна, юридична та інша документація призначена для використання у виробництві та реалізації товарів і послуг; інші результати НДДКР.

Він вважає, що проблему оцінки вартості прав на ОІВ варто розглядати у двох аспектах:

- забезпечення розрахунків комплексу різновидів ОІВ, які виходять на український та міжнародний ринки ІВ як товари;
- характер розрахунків, що проводяться, має забезпечуватись системним підходом до оцінки всього розмаїття видів і умов використання ОІВ, який враховував би принципи і специфіку їх ціноутворення⁵.

Цілком очевидно, що розроблення методики оцінки вартості прав на ОІВ і НМА, створених на їх базі, є надзвичайно важливим та актуальним завданням. Водночас, багато фахівців⁶ стверджують, що єдиної методики оцінки вартості прав на ОІВ ще не створено, а дослідник цієї проблематики В. Мухопад доводить про неможливість створення такої методики взагалі⁷.

На відміну від останнього, Калінін О. та Тузинська Т. методи оцінки класифікують на:

- затратний, або інвестиційний (метод фактичних затрат; метод планових затрат; метод вартості заміщення; метод відновлюваної вартості; метод коефіцієнтів).
- аналоговий (метод порівняльних продажів; метод ринку інтелектуальної власності; метод експертних оцінок).

⁵ Крайнев П. П. Інтелектуальна економіка: управління промисловою власністю : монографія. – К. : Ін Юре, 2004. – С. 271.

⁶ Бромберг Г. В., Розов Б. С. Об оценке некоторых объектов промышленной собственности // Проблемы промышленной собственности. – 1997, № 12. – С. 29–40 ; Конов Ю. П. Насколько законна оценка стоимости права на патенты, ноу-хау? // Интеллектуальная собственность. – 1999, № 1. – С. 21–24.

⁷ Мухопад В. И. Лицензионная торговля: маркетинг, ценообразование, управление. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : ИНИЦ, 1998. – 364 с.

Open Access

This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

– дохідний, або фінансовий (метод економічного ефекту; метод роялті; метод дисконтування; метод капіталізації; метод комерційної ваги; метод за прибутком).

Очевидно, що в даному випадку доцільно говорити не про три методи, а про три методики за застосування конкретних методів, які входять до їх структури. Адже сам окремий метод не може поділитися ще на інші методи.

Також, доцільно звернути увагу читачів на невідповідність структури вказаних методик (наявність конкретних методів) методикам які будуть описані у подальшому. Недопустимим нами також вважається іменувати один і той же метод різними іменами, що також допускається окремими авторами у подальшому.

Тривалі емпіричні спостереження дали змогу виокремити низку характерних рис та ознак, які проявляються у процесі використання ОІВ і описуються такими поняттями, як ефективність, ціна, затрати, собівартість, ринкова вартість, неочевидність рішення, світова популярність, вага на ринку, новизна тощо.

Лише наукова безграмотність сприяє неадекватній класифікації методів оцінки вартості ОІВ, про що відзначалося вище.

Концепція *методики за доходом* базується на визнанні причинного зв'язку між функціональними (фізичними, технічними, економічними) властивостями ОІВ і результатами його використання. В основу цього методу покладено перенесення вартості конкретного об'єкта, визначеної сьогодні, на майбутні періоди відтворення зазначеного об'єкта. При цьому передбачається, що ніхто не буде вкладати капітал у придбання об'єктів інтелектуальної власності, якщо такий самий прибуток можна одержати іншим шляхом.

Визначення вартості нематеріального активу за прибутком підприємства може здійснюватися за допомогою двох основних методів (способів): *прямою капіталізацією прибутку та дисконтуванням чистих грошових потоків*.

В основу дисконтування покладено один із фінансових законів – «сьогоднішні гроші коштують дорожче, ніж завтрашні». При цьому аксіому, що чим далі час одержання прибутку, то швидше

зменшуватиметься його вартість, зумовлено не стільки інфляційними процесами, скільки втраченою вигодою.

Капіталізація є іншим різновидом методики визначення вартості капіталу. Основна ідея цього способу оцінки полягає у тому, що одержуваний від використання капіталу прибуток і загальна вартість капіталу пов'язані між собою борговими відносинами, які потребують повернення капіталу і одержання прибутку від його використання.

Затратна методика передбачає визначення затрат на відтворення початкової вартості ОІВ у складі НМА підприємства з урахуванням їх наступних вдосконалень, або заміни з визначенням режимів амортизації на період подальшого використання з метою встановлення їх реальної вартості. Як правило, затратні методи оцінки використовуються на початкових етапах життєвого циклу ОІВ, які стосуються соціальної сфери, космосу, оборонних програм тощо.

Вартість ОІВ, визначену методом початкових затрат, називають ще історичною, тому що вона, насамперед, базується на фактично здійснених витратах, одержаних з бухгалтерської звітності підприємства за декілька останніх років. При цьому звертають увагу на їх розмір і термін здійснення, якщо необхідно, коригують до реальних умов господарської діяльності підприємства і залежно від терміну давності (метод наведених витрат)⁸.

Практично всі фахівці вважають затратний метод оцінки єдиною реальним для оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності у космічній техніці, оборонній промисловості, ядерній енергетиці, попередженні надзвичайних ситуацій і катастроф.

Треба підкреслити *основну перевагу затратного методу* – він дає змогу оцінити права на захист об'єкта, що працюватиме у виробництві або інших сферах життя лише в майбутньому. Враховуючи величезні суми, які витрачаються на вивчення ринку, рекламу, просування бренду тощо, можна вважати, що це буде максимально наближеною вартістю прав на ОІВ до реальної.

⁸ Калинин А., Тузинская Т. Как определить предварительную стоимость объектов ИС // Интеллектуальная собственность. – 1998, № 4. – С. 2–6.

В основі *аналогової методики* оцінки вартості прав на ОІВ лежить порівняльний аналіз продажів. Сутність цього методу полягає у прямому порівнянні об'єкта, який оцінюється, з іншими, схожими за якістю, призначенням і корисністю.

За цим методом вартість ОІВ визначається ціною, яку на ринку на момент оцінки можуть заплатити за аналогічний за якістю, призначенням і корисністю об'єкт, з урахуванням відповідних коригувань щодо розбіжностей між об'єктом, що оцінюється, і його аналогом.

Для оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності також може бути застосовано метод «роялті», який пропонує О. Новосельцев⁹. Як обґрунтування права на існування цього методу можна вважати наявну практику міжнародного досвіду продажу ліцензій.

Аналізуючи даний метод, треба зауважити, що О. Новосельцев фактично використовував показник рентабельності продукції (відношення прибутку до собівартості), а не рентабельності виробництва (відношення прибутку до вартості основних виробничих і оборотних засобів). Відтак не зрозуміло значення якого показника рентабельності було обрано для одержання розрахункових значень роялті.

Запропонований метод передбачає, що в обох випадках у розрахунках використовуються фактично середньо-галузеві показники прибутковості. Проте дійсно новий ОІВ має створювати прибуток, який перевищує середній показник у галузі. Отже, пошук єдиної методики оцінки ОІВ як складових ІК є доволі складним. Відтак методика може спиратись лише на конкретні цілі оцінки з урахуванням тих чи інших особливостей конкретних ОІВ. Це не означає, що немає жодних об'єктивних засобів оцінки. Навпаки, існують наведені надалі методи, які позитивно зарекомендували себе на практиці.

П. Крайнев відносить метод «роялті» до комбінованого, що поєднує методи продажів і доходу¹⁰.

⁹ Крайнев П. П. Інтелектуальна економіка: управління промисловою власністю : монографія. – К. : Ін Юре, 2004. – С. 282.

¹⁰ Новосельцев О. В. Метод расчета цены лицензии // Матер. ВОИС: WIPO/LIC/LCYI/98/4. – Р. 5–9.

На думку Шипової О. В. вибір методу оцінки ОІВ залежить від наявності необхідної інформації, вимог покупців та власників ОІВ, а також економічної ситуації на момент оцінки. Тобто, до методики оцінки вводиться могутній суб'єктивний фактор!

Нею визначаються наступні так звані «підходи», а не методики з оцінки ОІВ, які у подальшому деталізуються конкретними методами:

1. *Ринковий підхід* основу якого складає метод порівняння продажів ОІВ.

2. *Витратний підхід* (метод вартості заміщення; метод відбудовної вартості; метод вихідних витрат).

3. *Дохідний підхід* (розрахунків роялті; метод виключення ставки роялті; методи DCF; методи прямої капіталізації; експрес – оцінка; метод надлишкового прибутку; метод заснований на «правилі 25%»; експертні методи).

При ринковому підході використовується метод порівняння продажів, коли розглянутий актив рівняється з аналогічними об'єктами інтелектуальної власності або інтересами в цих об'єктах або із цінними паперами, забезпеченими невлотимими активами, які були продані на відкритому ринку.

Двома найпоширенішими джерелами даних є ринки, на яких продаються як інтереси у власності на аналогічні невлотимі активи, та деривативи (ф'ючерси й опціони). Для цього повинна існувати обґрунтована база для порівняння.

Нижня межа діапазону розраховується обома сторонами, як мінімально прийнятна для власника оцінка, а верхня межа ціни патенту розраховується як максимальна прийнятна для конкурента.

Витратний підхід використовується при оцінці вартості ОІВ, якщо неможливо знайти аналог.

Витратний підхід припускає визначення вартості ОІВ на основі калькуляції витрат, необхідних для створення або придбання, охорони, проведення й реалізації ОІВ на момент оцінки.

Можуть застосовуватися також такі методи оцінки витрат на створення ОІВ:

– метод вартості заміщення об'єкта оцінки – складається з витрат на створення ОІВ, аналогічного об'єкту оцінки, у ринкових цінах, що

існують на дату проведення, з урахуванням зношування об'єкта оцінки;

- метод відбудовної вартості – складається з загальних витрат у ринкових цінах, що існують на дату оцінки, на створення об'єкта, ідентичного об'єкту оцінки, із застосуванням ідентичних матеріалів і технологій, з урахуванням зношування об'єкта оцінки;
- метод вихідних витрат – складається з суми історичних (первісних) витрат, перелічених з урахуванням справжніх умов з урахуванням індексу зміни цін у даній галузі.

При оцінці слід ураховувати всі істотні видатки, серед яких такі як оплата праці, маркетингові й рекламні видатки, видатки на страхування ризиків, пов'язаних з ОІВ, видатки й витрати на розв'язання правових конфліктів, на витрачені матеріали, собівартість науково-методичного забезпечення, індивідуалізації власної продукції – логотипа, ліцензій, сертифікатів і т.д.

Також необхідно усвідомлювати наявність різних форм старіння.

При дохідному підході вартість невловимого активу, або інтересу в невловимому активі визначається шляхом розрахунків вартості прогнозованих майбутніх вигід.

Різні методи оцінки будуть залежати від характеру невловимого активу, від стабільності й природи доходу.

У методі дисконтування майбутнього грошового потоку розраховуються всі грошові потоки для всіх майбутніх періодів.

Практика показує, що ризик недосягнення рівня доходу від невловимих активів вищий, чим ризик при застосуванні відчутних активів і чистого об'єктивного капіталу.

Метод *прямої капіталізації* досить простий, однак він статичний, і тому потрібна особлива увага до правильного вибору показників чистого доходу й коефіцієнтів капіталізації.

Метод *залишкового доходу* використовується для конвертації доходу у вартість. У цьому випадку репрезентативна величина доходу ділиться на ставку капіталізації або множиться на мультиплікатор доходу.

Метод експрес-оцінки передбачає розрахунки узагальненого показника ефективності на основі аналізу динаміки зміни сумарного грошового потоку на всім періоді реалізації інвестиційного проекту.

При розрахунках вартості роялті необхідно розуміти, що економічний зміст роялті визначається розподілом отриманого від використання ліцензії прибутку правовласника (ліцензіата, франчайзера) між ним і ліцензіаром у погодженій пропорції, шляхом установлення певного відсотка від ціни виробленої й реалізованої продукції на користь правовласника.

На практиці застосовують наступні методи визначення роялті:

- визначення ціни ліцензії через роялті, установлені в раніше укладених ліцензійних угодах, незалежно від конкретних предметів ліцензії;
- визначення роялті на базі середньогалузевих роялті, які склалися в даній галузі на аналогічну або взаємозамінну продукцію.

Ставка роялті коливається, як правило, у межах 1–12%. Найчастіше вона встановлюється в межах 2–6%. Для деяких галузей існують емпіричні шкали середньостатистичних ринкових роялті, часто називаних ринковою ціною ліцензії.

Метод звільнення від роялті базується на припущенні, що інтелектуальна власність не належить реальному власникові, а є власністю іншого підприємства. Останнє надає інтелектуальну власність на ліцензійній основі за умови сплати роялті. Таким чином, обчислюється псевдоекономія витратів по оплаті роялті, капіталізована величина яких може розглядатися в якості еквівалента ринкової вартості інтелектуальної власності.

При оцінці патентів і ліцензій, торговельної марки, франшизи, майнових прав використовується, як правило, *метод надлишкового прибутку*.

Метод *надлишкового прибутку* заснований на розрахунках економічних вигід, пов'язаних з одержанням прибутку за рахунок нематеріальних активів, не відображених на балансі підприємства, що й забезпечують прибуток на капітал вище середнього рівня.

Правило 25%. За час існування патентної охорони сформувалася традиція, згідно з якою претендент виявляв готовність платити патентовласникові 25% очікуваного валового прибутку, заробленого завдяки ліцензії. За умови застосування цього методу оцінки ОІВ ліцензіат не зацікавлений у розкритті своїх потенційних показників, тому оцінити діапазон прибутку можна на період не більш двох років. При цьому для нової сфери бізнесу й невизначеного розміру прибутку пропорції розподілу прибутку слід збільшувати на користь ліцензіата, тому що він зазнає підвищеному ризику.

Метод експертних оцінок – метод прогнозування, заснований на досягненні згоди групою експертів. Існує маса методів одержання експертних оцінок.

В одних випадках з кожним експертом працюють окремо, в інших – експертів збирають разом для підготовки матеріалів, при цьому експерти обговорюють проблему один з одним.

Практика застосування того або іншого методу оцінки різнорідна, проте можна говорити про те, що дохідний метод найбільш ефективний як для продавців, так і покупців ОІВ, тому що він базується на оцінці потенційних вигід від використання ОІВ¹¹.

Рядом джерел розглядаються такі *моделі* визначення цінності інформації як адитивна, аналіз ризику (методи CRAMM, Riskwatch та ГРИФ), порядкова шкала, решітка цінностей.

Адитивна модель припускає, що є інформація, яка представлена у вигляді кінцевої безлічі елементів, і завдання полягає в оцінці даної інформації в грошовому еквіваленті. При використанні адитивної моделі, визначення цінності базується на експертних оцінках компонентів даної інформації, і при об'єктивності грошових оцінок її компонент, підраховується величина, що визначається – їх сума в грошовому еквіваленті.

Основна проблема полягає в тому, що кількісна оцінка компонентів інформації часто оцінюється необ'єктивно, причина полягає в неоднорідності компонентів інформації в цілому.

¹¹ Шипова Е. В. Методы оценки интеллектуальной собственности. – http://www.elitarium.ru/2006/08/24/metody_ocenki_intellektualnoj_sobstvennosti.html. (www.elitarium.ru).

Аналіз ризику. Припустимо, що виконана оцінка вартості інформації за допомогою адитивної моделі оцінки вартості інформації. Оцінка можливих втрат ґрунтується на вже відомих вартостях компонент інформації, виходячи із прогнозування можливих загроз компонентам інформації. Можливість кожної загрози оцінюється за допомогою імовірнісних оцінок відповідних подій: підраховується сума математичних очікувань втрат для кожної з компонентів при розподілі можливих загроз.

Метод CRAMM поєднує кількісні і якісні методи аналізу ризиків і може бути застосований як у великих, так і невеликих організаціях. Є різні версії CRAMM для різних типів організацій, вони відрізняються базами знань (профілями): існує комерційний профіль і урядовий профіль (за допомогою якого є можливість проводити аудит у відповідність із вимогами американського стандарту ITSEC – так званою «жовтогарячою книгою»).

Метод Riskwatch розроблений американською компанією Riskwatch Inc., однойменний програмний продукт служить потужним інструментом аналізу й управління ризиками. Дане сімейство продуктів використовується для різних видів аудиту безпеки.

Критеріями для оцінки й управління ризиками в методі Riskwatch служить «проорокування річних втрат» і оцінка підрахунку «повернення від інвестицій».

Метод ГРИФ на відміну від західних систем аналізу ризиків, досить громіздких, має інтуїтивно-зрозумілий інтерфейс. Але при всій простоті, у системі ГРИФ реалізовані величезна кількість алгоритмів аналізу ризиків, що враховують більше ста параметрів, і система здатна надати максимальну точну оцінку ризиків, які мають місце в інформаційній системі. Важлива особливість ГРИФ – у наданні можливості самостійної, без залучення експертів, оцінки ризиків в інформаційній системі, оцінка поточного стану, і розрахунків інвестицій з метою забезпечення захищеності інформації.

Порядкова шкала. Існують випадки, коли немає необхідності або можливості встановлення відповідності цінності інформації в грошових оди-

ниціях (наприклад, інформація особистого характеру, військова або політична інформація, оцінка якої в грошовому еквіваленті може бути нерозумною), але при цьому може мати сенс порівняльна оцінка окремих інформаційних компонент.

Як приклад можна розглянути ситуацію в державних структурах, де інформація розбивається за грифами таємності. У свою чергу, грифи таємності являють собою порядкові шкали цінностей, наприклад: несекретно, для службового користування, таємно, цілком таємно, особливої важливості (НС, ДСК, Т, ЦТ, ОВ). Чим вищий клас грифу, тим більшу цінність має інформація, у зв'язку із чим стосовно неї застосовуються більш високі вимоги до захисту від несанкціонованого доступу.

Модель решітки цінностей – це узагальнення порядкової шкали (провадиться врахування рефлексивності, транзитивності та антисиметричності)¹².

Шульга С. В. у своїх роботах в цілому розкриває сутність нематеріальних активів як інтегрованого економіко-правового поняття. Уточнює їх класифікацію з урахуванням потреб бухгалтерського обліку, узагальнює існуючі методики та методи їх оцінки.

На його думку, активи – це контрольовані підприємством економічні ресурси або права на користування такими ресурсами, що характеризуються детермінованою вартістю, використання чи отримання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигід у майбутньому.

Класифікація нематеріальних активів передбачає їх поділ за змістом прав, витратами на капіталізацію, за терміном корисного використання об'єкта, за характером володіння.

За його висновками у даний час алгоритм розрахунку справедливої вартості нематеріальних активів, незважаючи на достатню висвітленість формування їх вартості в нормативних документах є невизначеним.

З метою удосконалення обліку прав, що виникають за ліцензійними договорами запропоновано їх класифікацію: за предметом ліцензії; за обсягом наданих прав і за умовами надання.

12 Модели оценки ценности информации. – http://ru.wikipedia.org/wiki/Модели_оценки_ценности_информации

В подальшому автором обґрунтовано послідовність аудиту наявності і руху нематеріальних активів¹³.

Антонов В. М. справедливо вважає, що методологія вартісної оцінки ОІВ охоплює визначення правочинності та документування права власності на ОІВ, встановлення критеріїв та підходів до оцінки, вибір методу чи методів економічної оцінки, здійснення розрахунків та прийняття рішення стосовно «справедливої ціни» об'єкта.

Критеріями вартісної оцінки ОІВ можуть виступати: витрати на створення об'єкта, ціна придбання, балансова вартість, прибутковість, економічний ефект, ціна аналога, ринкова оцінка, капіталізація прибутку.

У ході аналізу досліджень ним виявлено 14 методів вартісної оцінки ОІВ, використання яких залежить як від характеру та призначення об'єкта, так і від виду операцій з його обігу у складі 3 «підходів», а точніше методик.

Перший підхід – витратний, включає 5 методів: метод фактичних витрат; метод планових витрат (кошторису); метод вартості заміщення, метод відновлюваної вартості; метод коефіцієнтів.

Другий підхід – ринковий, включає 3 методи: метод порівняльних продаж; метод ринку інтелектуальної власності; метод експертних оцінок.

Третій підхід – доходний (фінансовий), включає 6 методів: метод комерційної значності; метод прибутку; метод економічного ефекту; метод капіталізації доходу; метод дисконтування; метод роялті.

Достатньо детально зазначені методики та методи описані ним у своїх публікаціях, однак, застосувати їх при оцінці інформаційних ресурсів, на нашу думку є достатньо проблематичним¹⁴.

У сучасному світі конкуренція могутності держав – це в кінцевому рахунку конкуренція рівня

13 Облік і аудит нематеріальних активів: теорія, організація, методика : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.06.04 [Електронний ресурс] / С. В. Шульга ; Держ. акад. статистики, обліку та аудиту Держкомстату України. – К., 2006. – 21 с. – укр.

14 Антонов В. М. Інтелектуальна власність і комп'ютерне авторське право (2-е вид., стереотип.). – К. : КНТ, 2006. – 520 с. – <http://lection.com.ua/pravo/ivlcapr/osnovi-metodologiyi-vartisnoyi-otsinki-intelektualnoyi-vlasnosti-intelektualna-vlasnist-i-komp-yuterne-avtorske-pravo>

знань. На рівні підприємства можна говорити про посилення ролі інтелектуального капіталу та інновацій у процесі виробництва.

Історія успіху компаній Microsoft, Intel, Google та інших, доводить, що передумовою фінансового росту компанії може бути не капітал, а ідея, втілена у виробництво¹⁵.

На думку Д. Хаббарта, існують два основні трактування поняття «нематеріальне» в бізнесі¹⁶. *По-перше*, нематеріальними традиційно вважаються речі, які не мають матеріальної форми, проте піддаються виміру. *Другу групу* нематеріального в бізнесі складають речі, які неможливо виміряти ні традиційними бухгалтерськими методами, ні будь-якими іншими прямими чи непрямими методами оцінки. Виходячи з цього, можна стверджувати, що «нематеріальності», які приносять дохід, становлять інтелектуальний капітал організації.

Роль нематеріальних активів у становленні нової економічної епохи є визначальною, оскільки вони відображають інтелектуальний потенціал організації¹⁷.

Важливо відзначити, що майже усі види нематеріальних активів, крім хіба що прав на користування земельними ділянками і природними ресурсами й орендними правами, є різновидами об'єктів інтелектуальної власності.

Оцінка об'єктів інтелектуальної власності провадиться по-різному в залежності від її мети і призначення.

По-перше, оцінка ОІВ необхідна при визначенні розміру винагороди авторам розробки і при визначенні економічного ефекту від використання даного об'єкта, виходячи з яких платять авторам.

По-друге, при постановці ОІВ на баланс підприємства роблять оцінку цього об'єкта для включення його до складу нематеріальних активів; ОІВ мо-

¹⁵ Макаров В. Л. Экономика знаний : уроки для России / В. Л. Макаров // Россия и современный мир. – 2004. – № 101. – С. 5–24.

¹⁶ Хаббарт Дуглас У. Как измерить все, что угодно. Оценка стоимости нематериального в бизнесе / Хаббарт Дуглас У. – М. : Олимп-Бизнес, 2009. – 320 с. – С. 3.

¹⁷ Колчар Ю. Роль нематеріальних активів у постіндустріальному суспільстві. Інститут регіональних досліджень НАН України.

жуть бути включені в статутний капітал підприємства.

По-третє, при заключенні ліцензійних договорів необхідно визначити ціну ліцензії, для чого роблять оцінку.

По-четверте, оцінка провадиться при проведенні заставних операцій, а також при страхуванні майна.

По-п'яте, у випадку порушення виключних прав також необхідно зробити оцінку для визначення збитку від їх порушення.

По суті лише реалізована на ринку продукція з використанням захищеного охоронним документом ОІВ може бути критерієм цінності цього об'єкта.

Будь-які об'єкти інтелектуальної власності, що створені і використовуються на підприємстві – це потенційні економічні резерви^{18!!!}

Надалі звернемо увагу читачів на теорію обґрунтування ефективності методик оцінки НМА.

В підручнику А. Грязнової та М. Федотової запропоновано проводити узгодження результатів оцінки на основі *методу ієрархії* – полягає в тому, що спочатку кожен з оціночних методів сам оцінюється за сукупністю показників, потім визначається середньозважений показник достовірності кожного оціночного методу, на підставі чого і визначається вартість об'єкту як сума зважених вартостей, визначених за результатами кожного¹⁹.

Таким чином, можна зробити висновок, що узгодження результатів оцінок – це складний, трудомісткий і неоднозначний процес. Запропоновані шляхи вирішення проблеми недосконалі та вимагають суттєвого доопрацювання і стандартизації для того, щоб мінімізувати суб'єктивність процесу підсумкового узгодження вартості²⁰.

Банасько Т. М. пропонує класифікацію активів лише для потреб бухгалтерського обліку, а не для визначення їх реальної цінності. Ним розмежова-

¹⁸ Ващук Я. Об'єкти інтелектуальної власності — нематеріальні активи підприємства. – <http://patent.km.ua/ukr/articles/i99> джерело : Інтернет-сайт «ВЯПат».

¹⁹ Оценка недвижимости : учебник / под ред. А. Г. Грязновой, М. А. Федотовой. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 496 с.

²⁰ Карпенко Г. О. Проблемні питання оцінки об'єктів інтелектуальної власності. – <http://intkonf.org/karpenko-go-problemni-pitannya-otsinki-obektiv-intelektualnoyi-vlasnosti/>

но різні види невідчутних активів, сформовано підходи щодо їх оцінки та розроблено механізм для ефективного здійснення інноваційної діяльності на підприємстві; узагальнено класифікацію нематеріальних активів, яка здійснює раціональну побудову бухгалтерського обліку; вдосконалено категорійний апарат щодо різноманітних видів невідчутних активів, таких, як «нематеріальні активи», «інтелектуальна власність», «інтелектуальний капітал», «інноваційні продукти» та розглянуто методику контролю ефективності використання нематеріальних активів та їх інвентаризації на базі врахування особливостей таких об'єктів.

Про недостатню розробленість проблеми розуміння сутності нематеріальних активів свідчить суперечність в нормативних актах щодо визначення поняття «нематеріальні активи» та відсутність єдності у вчених з даного питання. Під НМА в широкому розумінні слід розуміти сукупність невідчутних немонетарних факторів, що мають характер виключних прав і забезпечують одержання економічних вигід у майбутньому, у вузькому розумінні – нематеріальні активи за національними положеннями та стандартами бухгалтерського обліку – П(С)БО.

Проаналізувавши поняття інтелектуальної власності як складової нематеріальних активів, встановлено, що вона може набувати форму товару, інвестиції та капіталу. Виходячи з такого розуміння є обґрунтованим: ввести до складу нематеріальних активів групу об'єктів інтелектуальної власності, як одну зі складових власного капіталу; його зміни у засобах – в активі балансу, повинні викликати адекватні зміни у джерелах – у пасиві, зокрема, у додатковому капіталі; передбачити джерела і створити механізм фінансового забезпечення заходів, які сприяють підвищенню інтелектуального потенціалу, а відтак, збільшенню його вартості в активі балансу, і відновленню втраченої за різних причин вартості в пасиві балансу.

Автором вважається неприйнятним використання передбаченого в П(С)БО 8 підходу, за яким нематеріальні активи – це тільки активи, які не мають матеріальної форми.

Одним із найважливіших проблемних питань, пов'язаних з нематеріальними активами автором

визначається їх оцінка і до кожного окремого виду нематеріального активу повинен застосовуватись свій метод оцінки залежно від походження, сфери та умов використання об'єкта.

Автором пропонується поділяти НМА на дві групи: без матеріальної форми – невідчутні активи, та результати, що створюються з використанням матеріальних та інших ресурсів з чітко вираженими матеріальними носіями – відчутні активи.

У зв'язку з цим НМА класифіковано за наступними ознаками: змістом об'єктів; джерелом надходження; формою конкретних об'єктів; відношенням об'єкту до інноваційного продукту, що має ринкову вартість; широтою використання; метою розробки.

Для підвищення достовірності оцінки НМА автор вважає за необхідне розробку моделі вибору конкретного методу оцінки для окремих об'єктів нематеріальних активів. Для цього необхідно закріпити на рівні облікової політики підприємства порядок вибору методів оцінки²¹.

Галунько В. В. свою докторську дисертацію «Адміністративно-правова охорона права власності в Україні» присвятив комплексному дослідженню правової природи адміністративно-правової охорони права власності, в результаті якого сформульовано елементи теорії адміністративно-правової охорони права власності в Україні.

Ним встановлено, що в державі з ринковою економікою суб'єкти публічного управління здійснюють охорону права власності в п'яти основних напрямках: охорона приватної власності як невід'ємного природного права людини і громадянина, права власності суб'єктів господарювання та інтелектуальної власності, публічного речового права народу України та охорона всіх осіб, які перебувають на території держави, від майна підвищеної небезпеки.

До цього їх спонукає те, що емпіричні дані свідчать про значну кількість протиправних посягань на право власності, фіксують їх зростання і нена-

²¹ Бухгалтерський облік і контроль нематеріальних активів: оцінка та порядок відображення : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 [Електронний ресурс] / Т. М. Банасько ; Житомир. держ. технол. ун-т. – Житомир, 2010. – 18 с. – укр.

лежний рівень охорони права власності за допомогою засобів адміністративного права²².

У роботі «Оцінка вартості нематеріальних активів та інтелектуальної власності» авторами піднімається широке коло проблем²³. За результатами аналізу роботи важливими висновками для нас є наступні.

У першу чергу, автори визначають основні поняття, цілі й види оцінки.

На їх думку, поняття «інтелектуальний капітал», використовується в основному менеджерами при управлінні персоналом і нематеріальними активами, при створенні сприятливого іміджу фірми з метою залучення інвестицій і при оцінці бізнесу, заснованого на знаннях, з метою його купівлі або продажу. Воно ширше, чим більш звичні поняття «інтелектуальна власність» і «нематеріальні активи».

Оцінка бізнесу, заснованого на знаннях і інтелектуальному капіталі достатньо повно описана у класичній роботі Гріліхеса по використанню патентної статистики, де невловимий капітал визначається як натуральний неспостережуваний показник, що підвищує ринкову вартість фірми й залежний від кількості наявних у ньому патентів, обсягу вкладень у НДДКР, інших аналогічних факторів.

Економетричні дослідження показали, що для великих публічних корпорацій існує практично лінійна залежність між вкладеннями в НДДКР, кількістю одержуваних патентів і збільшенням вартості невловимого капіталу.

Практичний інтерес мають випадки, коли при покупці або продажі фірми виникають труднощі з визначенням її ринкової вартості стандартними методами, заснованими на аналізі порівнянних продажів, або дисконтуванні грошових потоків. У такому разі можливість оцінки невловимого капіталу на підставі патентної статистики могла б забезпечити цілком прийнятний вихід з положення.

²² Галунько В. В. Адміністративно-правова охорона права власності в Україні : автореф. дис... д-ра юрид. наук : 12.00.07 [Електронний ресурс] / В. В. Галунько ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2009. – 35 с. – укр.

²³ Оценка стоимости нематериальных активов и интеллектуальной собственности / Козырев А. Н., Макаров В. Л. – М. : Интерреклама, 2003. – 352 с.

Існування лінійної залежності між обсягом вкладень у НДДКР і кількістю одержуваних патентів удалося встановити тільки для великих фірм, що мають тисячі й десятки тисяч патентів. Для дрібних і середніх фірм настільки простої залежності не існує.

Теоретично, ринкова вартість бізнесу заснованого на знаннях, при продажі бізнесу, не повинна відрізнятися від ринкової вартості будь-якого іншого бізнесу, що забезпечує ті ж фінансові результати – «теорема-ММ» (теорема Модільяні-Міллера лауреатів Нобелівської премії по економіці 1990 року).

Однак практика дає підстави засумніватися в справедливості твердження, що вартість фірми залежить лише від величини принесеного її діяльністю грошового потоку й не залежить від структури активів.

Ринкова вартість (на відміну від ціни) фірми – розрахункова величина. Реальна ціна може відрізнятися від неї в ту або іншу сторону залежно від конкретних обставин здійснення угоди, причому значно.

Оцінка НМА – найбільш делікатна частина оцінки бізнесу. Суттєво при цьому – оцінка бізнесу звичайно передуює оцінці НМА. Спочатку на основі дохідного методу й/або на основі аналізу порівнянних продажів визначається ринкова вартість бізнесу в цілому. Потім здійснюється оцінка ринкової вартості відчутних активів. Оцінка НМА в цілому виходить як різниця між ринковою вартістю фірми (бізнесу) і вартістю її відчутних чистих активів (активів за винятком зобов'язань). Тільки після цього оцінюються НМА окремо, якщо це взагалі робиться. Далі йде уточнення вартості НМА й вартості бізнесу з урахуванням цих уточнень.

Різниця між ціною купівлі-продажу фірми й вартістю її чистих активів відображалася в балансі як goodwill.

Сучасні концепції ІК ідуть набагато далі, вимагаючи ще більш радикальних змін у принципах оцінки й обліку НМА й приводячи численні приклади різючої розбіжності між розрахунковими показниками ринкової вартості й реальною ціною угод у сфері бізнесу, заснованого на знаннях. Найбільш суттєве в цьому те, що при оцінці бізнесу, заснова-

ного на знаннях, обов'язково повинен урахуватися людський капітал, що входить до складу ІК.

Аналогічні проблеми виникають у зв'язку з оцінкою ІК для залучення інвестицій.

Виникає питання: чому всі компанії залучають інвесторів? Відповідь, очевидно, полягає в тому, що їм вдається вдало продемонструвати свій ІК і довести, що в них треба терміново вкладати гроші, незважаючи на відсутність прибутку сьогодні й найближчому майбутньому.

Досить повний огляд практики складання й публікації звітів про ІК представлений на сайті Ради з економічного розвитку й торгівлі Данії²⁴. З нього видно, що про *структуру інтелектуального капіталу* поки що не склалося загального уявлення. Проте деякі загальні принципи вже напрацьовані.

Так, у всіх звітах у якості окремої позиції виділяється *людський капітал* – не відображається в складі активів фірми – він фірмі не належить. Істотні проблеми виникають із урахуванням інвестицій у людський капітал і виміром результатів.

Структурний капітал – найбільш різномірна частина ІК. Сюди відносяться права на ІВ, інформаційні ресурси, інструкції й методики роботи, система організації фірми і т.д. При всій своїй різномірності саме структурний капітал найбільшою мірою відповідає тому, що називається НМА. До структурного капіталу відносяться систематизовані знання, у тому числі ноу-хау, які можуть бути відділені працівників і від фірми. Таким чином, ноу-хау виявляються частиною як людського, так і структурного капіталу.

До *ринкового (клієнтського) капіталу* прийнято відносити: товарні знаки й знаки обслуговування; фірмові найменування; ділову репутацію; наявність «своїх людей» (insiders) в організаціях партнерах або клієнтах; наявність постійних покупців; повторні контракти із клієнтами і т.д. Тільки частину з перерахованого можна назвати активами в точному значенні слова.

Загалом можливий лише кількісний вимір окремих частин ринкового капіталу.

Як ми вже відзначали, поняття ІК ширше, чим ІВ або НМА, хоча тут треба зробити ряд істотних за-

стережень. Усі три поняття різняться не тільки за сферами застосування, але й за складом осіб, які використовують ці поняття. Інакше кажучи, вони входять у професійний жаргон різних професійних груп.

Поняття ІК використовується в основному менеджерами, поняття ІВ – юристами, а поняття НМА – професійними оцінювачами й бухгалтерами. Зрозуміло, менеджери, бухгалтери й професійні оцінювачі зазначені поняття розуміють по-різному.

Поняття ІК у тому виді, як воно сформульоване в Угоді про створення Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), дуже широке. При такому розумінні до ІВ відносяться не тільки майнові права, але й моральні права, у тому числі право на цілісність здобутку, право на ім'я і т.д. Ці права зовсім не обов'язково приносять дохід. Тому їх не можна відносити до ІК.

Наступний етап уточнень стосується окремих видів ІВ. Самі істотні з них стосуються різного розуміння ноу-хау в концепціях ІВ і ІК, а також співвідношення понять «товарний знак» і «бренд».

Настільки ж непростим є співвідношення між поняттями ІК і НМА. Під НМА прийнято розуміти будь-які довгострокові активи, які не пов'язані безпосередньо з відчутним об'єктом (річчю). До НМА відносять будь-які активи, для яких не знайшлося місця серед інших «нормальних» активів. Тому склад НМА дуже неоднорідний. Найвідоміший з них – goodwill виходить як різниця між ціною покупки компанії й вартістю її чистих активів. Те ж відноситься до going concern, хоча цей актив виникає зовсім іншим способом. Такі активи називаються такими, що не можуть бути ідентифікованими або активами типу гудвіл.

До складу НМА можуть входити активи, які взагалі не відносяться до ІК (наприклад, поліпшення орендованої нерухомості), а багато компонентів ІК не входять до складу НМА, якщо розуміти НМА в бухгалтерському змісті. Принципово не можуть входити до складу НМА такі компоненти ІК, які не належать фірмі, у тому числі людський капітал і частина ринкового капіталу. Крім того, у складі НМА фірми звичайно не враховуються приналежні їй авторські й суміжні права, хоча в принципі вони можуть враховуватися. Практика

²⁴ The Danish Trade and Industrial Development Council.

показує, що багато фірм не прагнуть відобразити такі активи у своєму балансі, хоча прагнуть продемонструвати їх потенційним інвесторам. У результаті виникає величезний розрив між балансовою вартістю фірми і її ринковою капіталізацією.

Бухгалтерія заснована на принципах звичайної арифметики. Знання ж підкоряються зовсім іншим правилам. Зазначені протиріччя можна згадати, але не можна подолати.

Звіти про ІК, підготовлені деякими фірмами, являють собою доповнення до традиційних бухгалтерських звітів. Звіт про ІК розглядається як інструмент для його виміру, управління ним і демонстрації привабливості компанії для інвестицій.

Звіти про ІК дозволяють пояснити приголомшуючий (у десятки й навіть сотні раз) розрив між балансовою вартістю й ринковою капіталізацією фірм. Крім того, досить глибокий зміст існує у розмежуванні компонентів ІК, тобто у вичленовуванні людського капіталу, ринкового капіталу і т.д.

Як визначає Галуцько В. В., проблема оцінки збитків, точніше, проблема обґрунтування основних принципів, які застосовуються при оцінці збитків, найбільш гостра для порушень в області авторського права²⁵.

На його думку основним методом установа вартості прав на ІВ (очевидно не прав, а ОІВ і не методом, а методикою – С. Гордієнко) вважається дохідний метод. Метод порівняльних продажів (ринковий метод) і витратний метод можуть використовуватися в якості доповнення до дохідного методу.

Остання авторська гіпотеза, чи теза, на наш погляд є дуже вразливою і тому розглянемо зазначені методики більш детально.

Дохідна методика – має багато варіантів, які часто згадуються як окремі методи. Основні варіанти дохідного методу:

- метод Д1 – звільнення від роялті;

²⁵ Галуцько В. В. Адміністративно-правова охорона права власності в Україні : автореф. дис... д-ра юрид. наук : 12.00.07 [Електронний ресурс] / В. В. Галуцько ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2009. – 35 с. – укр.

- метод Д2 – дисконтування/капіталізація переваги в доходах;
- метод Д3 – дисконтування/капіталізація економії витрат.

Найбільше теоретично обґрунтовані й, разом з тим, найбільш складні модифікації всіх трьох основних варіантів дохідної методики засновані на дисконтуванні грошових потоків, найбільш прості модифікації – на прямій капіталізації прибутку.

Ринкова методика – це, насамперед, методика порівняння продажів. Остання практично не застосовується за винятком оцінки прав на програми для ЕОМ. Крім того, можливе використання методу порівняння продаж як доповнення до дохідного методу.

Одним з варіантів реалізації ринкового підходу можна вважати використання стандартних галузевих ставок роялті.

Ринковий метод має дві безсумнівні переваги. По-перше, він заснований на використанні ринкової інформації, по-друге, він простий у застосуванні.

Витратна методика – вважається, що вона може бути використана тільки як доповнення до дохідної методики. Ця методика, як і попередні може бути реалізована у кількох варіантах.

Найбільш послідовне застосування витратного методу (витрат на створення) – це прямий підрахунок витрат на проведення робіт, результатом яких став наприклад винахід, чи комп'ютерна програма, що патентується. Слід підкреслити, що мова йде не про бухгалтерський облік витрат з відображенням на рахунках, а просто про підрахунок.

В основі методу витрат на заміщення лежить ідея заміщення одного активу іншим – рівноцінним. Наприклад, заміна одного розважального фільму іншим аналогічним за змістом фільму звичайно не має істотного значення, якщо публіка прагне просто весело провести час, рекламодавець – розмістити рекламу, а власник кінотеатру продати квитки. Однак, можливість такої заміни – скоріше виключення, чим правило.

Однак витратний метод має один, але дуже істотний недолік. Отримана цим методом оцінка,

як правило, не має відношення до реальної цінності НМА.

Перетворення знань, репутації та інших «невловимих» цінностей у капітал, що приносить дохід вимірюваний у грошах, забезпечують інститути, що становлять м'яку інфраструктуру ринку ((1) авторське й патентне право, інші інститути інтелектуальної власності, законодавство про конкуренцію; (2) бухгалтерський облік НМА; (3) звичай ділового обороту, включаючи стандарти й методи оцінки бізнесу й НМА, які застосовуються професійними оцінювачами й технологічними брокерами).

Оцінка інтелектуальної власності – це велика галузь діяльності, що частково перетинається із сферою професійної оцінки, включаючи НМА. У тому числі вона включає оцінку патентів і ліцензій для продажу й оцінку збитку при порушенні виключних прав. Те ж можна сказати щодо оцінки технологій на ранній стадії.

У більшості країн оцінна діяльність регулюється професійними організаціями оцінювачів, які розробляють і ухвалюють свої стандарти оцінки. Ці стандарти обов'язкові для застосування членами організацій.

Існують також об'єднання оцінювачів, які створені на національному, європейському й світовому рівнях з метою гармонізації стандартів оціночної діяльності. Найбільш авторитетна з таких організацій – Міжнародний комітет зі стандартів оцінки (МКСО) – International Valuation Standards Committee (IVSC).

Сфера діяльності професійних оцінювачів традиційно ділиться на предметні області, серед яких оцінка ІВ тільки починає свій розвиток.

Загально-доведеним вважалося, що ІК корпорації зазвичай в 3–4 рази перевищує вартість усіх її матеріальних активів. Однак вже в 1996 році ці дані коливалися у межах від 5:1 до 16:1.

Міжнародним стандартам оцінки НМА (МСО-2001) відповідає стандарт № 4, який не можна визнати вдалим. У ньому занадто явно відображені властиві професійним оцінювачам стереотипи мислення й недостатньо глибоке розуміння більшості з них специфіки предмета.

Так, усі елементи ринкового капіталу об'єднані в понятті гудвіл, елементи людського капіталу (точніше, його сліди) включені в поняття «невловимі елементи вартості підприємства». Також, не знайшла свого адекватного пояснення й ІВ.

У листопаді 2000 року Європейська група професійних асоціацій оцінювачів – TEGOVA – опублікувала свої власні стандарти оцінки²⁶, які доповнені методичними рекомендаціями (методичне керівництво № 8, далі – МР 8) присвячене оцінці НМА, у тому числі НМА, що не включаються в баланс компанії. Згідно МР 8, усі НМА, включаючи НМА, які підлягають оцінці і не враховуються на балансі, діляться на три категорії:

1. Гудвіл бізнесу (нерозподілені нематеріальні активи);
2. Персональний гудвіл;
3. Нематеріальні активи, що ідентифікуються.

Бухгалтерський облік нематеріальних активів обґрунтовано вважається одним з основних елементів «м'якої» інфраструктури. Відповідно, облік НМА – це один з найважливіших інститутів, що забезпечують перетворення невловимих цінностей у капітал.

Міжнародний стандарт фінансової звітності – МСФО 38 «Нематеріальні активи» безпосередньо стосується обліку тільки НМА, які можуть бути ідентифіковані, причому тільки ті, які не розглядаються спеціально в інших стандартах.

МСФО 38 вимагає, щоб компанія визнавала НМА (по фактичній собівартості), якщо й тільки якщо:

- очікується, що майбутні економічні вигоди відносяться до даного активу;
- вартість активу можна надійно оцінити.

Звідси видно, що практично всі витрати, пов'язані зі створенням НМА враховуються як видатки (наприклад, витрати на дослідження, навчання, рекламу, та ін.), а НМА, які при цьому створюються не враховуються на балансі.

Бухгалтерський (фінансовий) облік – **більш консервативний інститут**, чим інститут професій-

²⁶ European Valuation Standards 2000 / The European Group of Valuer's Associations. The Estate gazette, 2000. – 460 p.

ної оцінки. Тому між ними виникають протиріччя.

Найбільш очевидні протиріччя між стандартами TEGOVA-2000 і МФСО 1999 стосовно оцінки й обліку НМА.

У результаті склалася ситуація, коли більш ефективні відповідно до мети оціночної діяльності стандарти TEGOVA-2000 не можуть конкурувати із МСО.

Відповідно до викладеного вище пропонуються певні висновки.

Існує певний розрив між теоретичними дослідженнями в галузі економіки знань, серед яких є дуже глибокі, і дослідженнями практиків з оцінки ІК. При цьому досвід практиків ставить під сумнів застосовність деяких фундаментальних теоретичних положень, у тому числі Теореми-ММ і закону збереження вартості. Разом з тим, практики не заперечують відомих у теорії фундаментальних алгебраїчних властивостей знань і інформації, не бачать непереборних протиріч у ринкових інститутах.

Для подолання протиріч між стандартами оцінки, побудованими на основі концепції ІК, і стандартами фінансової звітності необхідні спільні зусилля наукового співтовариства, практиків оцінки ІК і об'єднань інвесторів, зацікавлених у більш адекватному відображенні вартості компаній у звітах. Цю проблему не можуть розв'язати одні тільки оцінювачі.

Необхідно розробити прості принципи оцінки збитків, у тому числі від піратства в галузі звукозапису, застосуванні програмного забезпечення, кіно і т.д. Наявність таких принципів дозволить підвищити ефективність боротьби з піратством²⁷.

Веретюк К. В. також визнає існування трьох методик з оцінки ОІВ²⁸. Однак перелік методів кожної з методик відрізняється від наведених нами раніше:

²⁷ Оценка стоимости нематериальных активов и интеллектуальной собственности / Козырев А. Н., Макаров В. Л. – М. : Интерреклама, 2003. – 352 с.

²⁸ Веретюк К. В. Методи оцінки вартості прав на об'єкти інтелектуальної власності. Донбаський державний технічний університет, Україна. http://www.rusnauka.com/34_NIEK_2010/Pravo/75294.doc.htm

- 1) витратна – методика, яку засновано на визначенні вартості на підставі понесених витрат необхідних для створення, відтворення або заміщення даного об'єкта, з врахуванням його зносу (метод фактичних витрат; метод вартості заміщення; метод відновлювальної вартості; метод коефіцієнтів);
- 2) ринкова – методика заснована на порівнянні продажів аналогічних об'єктів (метод порівняльних продажів; метод ринку інтелектуальної власності; метод експертних оцінок);
- 3) дохідна – методика заснована на застосуванні процесу переведення очікуваного доходу у вартість об'єкта інтелектуальної власності (метод економічного ефекту; метод роялті; метод дисконтування; метод капіталізації; метод комерційної значущості; метод за прибутком).

Із перерахованих вище методик доцільніше використовувати витратну, оскільки за її допомогою вартість ОІВ визначається на основі витрат, які були понесені на виготовлення або придбання прав, охорони, продажу та ін.²⁹

Олейко В. М. визначає інтелектуальний капітал як збірне поняття, яке об'єднує: об'єкти інтелектуальної власності, майнові права на них, знання, вміння, навички людини чи системи, створеної нею, які при включенні в господарський оборот приносять додану вартість³⁰.

Частково погоджуємося з автором, що інтелектуальний капітал складається з людського капіталу і структурного, а оцінювання інтелектуального капіталу на сучасному етапі вимагає використання інтегрованого підходу як до інтелектуальних ресурсів, так і до побудови економіко-математичних моделей вартісної оцінки ІК та ОІВ, які є основою прийняття інноваційних рішень.

Фактор невизначеності, що притаманний інноваційній діяльності, зумовлює необхідність дослідження ризикованості таких рішень. Однією з головних невирішених проблем у процесі вартісної оцінки інтелектуального капіталу та об'єктів інте-

²⁹ Національний стандарт № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності» від 03.10.07 № 1185.

³⁰ Олейко В. М. Методи та моделі вартісної оцінки інтелектуального капіталу суб'єктів господарювання : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.03.02 / В. М. Олейко ; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. – К., 2002. – 20 с. – укр.

лектуальної власності суб'єктів господарювання є розробка економіко-математичних моделей, які дають змогу розробити і приймати оптимальні рішення щодо реальних ситуацій, що виникають у процесі управлінської діяльності інновацій.

У подальшому автором обґрунтовано необхідність розгляду проблематики вартісної оцінки ІК суб'єктів господарювання та ОІВ як його складової. Також запропоновано економіко-математичні моделі для визначення оптимального рівня інтелектуального капіталу суб'єкта господарювання в процесі управління виробництвом, а також моделі для визначення рівня необхідного розміру інтелектуального капіталу з метою максимізації сподіваної рентабельності виробництва. Розроблено моделі для визначення вартості передачі прав на об'єкти інтелектуальної власності та моделі для визначення оптимального співвідношення між різними формами оплати на передачу прав власності даних об'єктів³¹.

Приходько В. Ф. в роботі «Методика розрахунку вартості одиниці інформації» відзначає, що проблеми розрахунків вартості саме одиниці інформації завжди вставали при оцінці вартості інформаційних ресурсів підприємств і організацій.

Безперечно, що при цьому інформація повинна бути корисною, достовірною, актуальною, повною, зрозумілою й точною. Ці визначення властивостей інформації формують потреби суб'єктів у її необхідності і, по суті, є основними вимогами. А вимоги, у свою чергу, визначають необхідний обсяг інформації, необхідний для задоволення потреб суб'єктів. Для кількісного вираження будь-якої величини необхідно визначити й одиниці виміру.

За одиницю кількості інформації ухвалюється «біт». Внаслідок цього одиниці виміру інформації служать для виміру обсягу інформації – величини, обчислювальної логарифмічно.

Тому підходи до розрахунків вартості одиниць інформації для текстової, графічної, аудіо й відео інформації повинні здійснюватися також різними способами. При цьому їх поєднує єдиний критерій

– обсяг інформації з відповідною одиницею виміру цього обсягу.

Можна стверджувати, що вартість слова є на порядки меншою від його енергоінформаційного значення.

Таким чином, визначаючи вартість біту інформації, як базової одиниці й нормативів його вартості, можна визначити й вартість інших одиниць інформації: слова й документа без їх енергоінформаційного значення³².

Тобто, якщо застосувати запропонований метод до визначення вартості інформації про перемогу Наполеона для Ротшильдів, то вони б отримали за неї всього кілька пенсів!

Читачі часто дорікають авторам у тому, що вони, описуючи різні ідеї, по-перше – методики та методи оцінки інформаційних ресурсів не приводять конкретних методик їх використання, однак указують, що усі методики, що стосуються фінансового менеджменту, вже детально описані.

При цьому визначають, що вартість інформації залежить від ряду факторів: ринкової вартості, шкоди від інформації та недоотриманого прибутку.

Таким чином, резюмуючи викладене, повна вартість інформації розраховується як сума грошової оцінки перерахованих і описаних трьох факторів³³.

Необхідність оцінки інтелектуальної власності в умовах сьогодення на практиці обумовлена тим, що нематеріальні активи (у тому числі й інтелектуальна власність) є однією з найважливіших складових у сучасному економічному житті.

Слід зазначити, що визначений Конвенцією про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, перелік видів інтелектуальної власності, а їх сім груп, не є вичерпним – може бути доповнений на рівні законодавства окремих країн.

При цьому слід мати на увазі, що оцінюється не тільки власність як така, а ще й певний набір прав на її використання. Ці права можуть бути різними – винятковими, невинятковими обмеженими по

³¹ Олейко В. М. Методи та моделі вартісної оцінки інтелектуального капіталу суб'єктів господарювання : автореф. дис... канд. екон. наук : 08.03.02 / В. М. Олейко ; НАН України. Ін-т екон. прогнозування. – К., 2002. – 20 с. – укр.

³² Приходько В. Ф. Методика расчета стоимости единицы информации. – <http://www.zeminform.com/files/4613/0146/7645/metodika.pdf>

³³ Оценка стоимости информации. – <http://www.myinterest.ru/services/?SID=573>

територіальній, часовій або іншій ознаці й, навпаки, можуть бути нічим не обмеженими. Відповідно, результат оцінки різних наборів прав використання інтелектуальної власності може різнитися на порядки для того самого об'єкта³⁴.

Наразі в Україні діє Методика оцінки майнових прав інтелектуальної власності, затверджена наказом Фонду державного майна України № 740 від 25.06.2008 р. Оцінка майнових прав інтелектуальної власності проводиться відповідно до наведених у цій Методиці та національних стандартах оцінки засад, різних «підходів», методів, оціночних процедур, які найбільш повною мірою відповідають обраній базі оцінки та інформаційній забезпеченості оцінки в кожному окремому випадку її проведення.

У практиці оцінної діяльності узагальнення (іншими словами – узгодження) вартості, здійснюється в основному експертним шляхом, що дає можливість, за бажанням замовника оцінки або самого оцінювача, довільно змінювати підсумкову (узгоджену) вартість.

Переважає більшість оцінювачів в Україні в своїх звітах про оцінку майна ігнорують процедуру узгодження результатів, отриманих різними методами, замінюючи цю процедуру лише вибором результату вартості, отриманого із застосуванням якого-небудь одного методу, який на думку оцінювача дає найбільш достовірний результат³⁵.

В інших рекомендаціях пропонується проводити зважування результатів, отриманих різними методами, за допомогою коефіцієнтів, але з обмовкою, що ці коефіцієнти суто експертні, тобто виведені за допомогою суб'єктивних експертних думок кваліфікованого оцінювача³⁶. Проте механізм отримання цих коефіцієнтів не визначені.

³⁴ Рыночная оценка стоимости интеллектуальной собственности. – <http://koo.ru/intellect.htm>

³⁵ Валдайцев С. В. Оценка бизнеса и управления стоимостью предприятия : учебное пособие для вузов. – М. : ЮНИТИ-дана, 2001. – 720 с. ; Оценка бизнеса : учебник / под ред. А. Г. Грязновой, М. А. Федотовой. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 512 с. ; Оценка недвижимости : учебник / под ред. А. Г. Грязновой, М. А. Федотовой. – М. : Финансы и статистика, 2002. – 496 с.

³⁶ Валдайцев С. В. Оценка бизнеса и управления стоимостью предприятия : учебное пособие для вузов. – М. : ЮНИТИ-дана, 2001. – 720 с. – С. 157.

Деякі автори рекомендують проводити зважування результатів, ґрунтуючись на методах математичного і суб'єктивного підходів. При математичному зважуванні пропонується визначити чисельні значення з врахуванням різних чинників, а при суб'єктивному зважуванні в *центрі ставлять професійний досвід*³⁷. В той же час виклад конкретних процедур такого зважування також відсутній.

Тимошик Л. П. стверджує, що в Україні, започатковано систему регулювання методичних та організаційних засад визначення ринкової та інших видів вартості майнових прав інтелектуальної власності, встановлення особливостей їх оцінки постановою Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2007 року № 1185, якою затверджено Національний стандарт № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності».

Відповідно до законодавства з питань оціночної діяльності в Україні існує два види оцінки незалежна та стандартизована.

Згідно зі статтею 3 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» незалежною оцінкою майна вважається оцінка, що проведена суб'єктом оціночної діяльності чи суб'єктом господарювання.

У результаті проведення незалежної оцінки складається звіт про оцінку майна. У випадках самостійного проведення оцінки майна органом державної влади або органом місцевого самоврядування проводиться стандартизована оцінка.

Методика незалежної оцінки виконується суб'єктами оціночної діяльності, що мають сертифікат за напрямом оцінки цілісних майнових комплексів, паїв, цінних паперів, майнових прав та нематеріальних активів та спеціалізацію оцінки прав на ОІВ.

Методика визначає два етапи ідентифікації об'єкта оцінки: виявлення об'єктів права інтелектуальної власності (ОПІВ); визначення суб'єкта права інтелектуальної власності (правоволодільца), якому на лежать майнові права інтелектуальної власності.

³⁷ Оценка бизнеса : учебник / под ред. А. Г. Грязновой, М. А. Федотовой. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 512 с. – С. 237.

Об'єктом оцінки вважаються ідентифіковані майнові права ІВ. Об'єктом оцінки не може виступати розмір ставки роялті, оскільки цей ліцензійний платіж не вважається майном або майновим правом, що суперечить нормативно-правовим актам з питань оцінки.

Відповідно до пункту 2.5 Методики дохідний підхід посідає пріоритетне місце як підхід, який найбільш достовірно відображає цінність об'єкта оцінки. Таке твердження базується на принципі граничної продуктивності внеску, згідно з яким на вартість цілісного майнового комплексу компанії впливають всі виробничі чинники, у тому числі досягнення економічної ефективності доходу внаслідок використання ОПІВ.

Також здобутком зазначеної Методики є визначення у пункті 2.9 форм вигід від використання ОПІВ, що трансформуються у дохід, а в кінцевому результаті – у вартість майнових прав.

Порівняльний підхід до оцінки майна та майнових прав базується на аналізі цін продажу та пропонування подібного майна з відповідним коригуванням відмінностей між об'єктами порівняння та об'єктом оцінки. У пункті 2.17 Методики наведено перелік елементів порівняння (коригування) для визначення ринкової вартості об'єкта оцінки.

Важливою оціночною процедурою у витратному підході є обґрунтування витрат на відтворення заміщення об'єкта оцінки. Документом, який підтверджує витрати на створення заміщення об'єкта, є кошторис, калькуляція.

Підсумковою оціночною процедурою є узгодження результатів оцінки, отриманих із застосуванням різних методичних підходів.

Узагальнення результатів розрахунків здійснюється оцінювачем на підставі вибраних ним критеріїв узагальнення і встановлених пріоритетів таких критеріїв шляхом порівняння результатів розрахунків за кожним із критеріїв.

Пунктом 3.4 Методики встановлено, що порядок затвердження (погодження) та визначення строку дії висновку про вартість майнових прав інтелектуальної власності як активів суб'єкта господарювання державного та комунального сектору економіки та часткою комунального майна у статутному фонді встановлюються Методикою оцін-

ки майна, що затверджується постановою Кабінету Міністрів України. В інших випадках строк дії висновку про вартість у разі потреби може визначатися суб'єктом оціночної діяльності – суб'єктом господарювання, який проводив оцінку, із зазначенням у звіті про оцінку майнових прав інтелектуальної власності, якщо такий строк не встановлений законодавством³⁸.

Таким чином, автором зазначається, що з прийняттям Методики оцінки майнових прав інтелектуальної власності в Україні склалася цілісна система нормативно-правових та законодавчих актів з питань оцінки майнових прав інтелектуальної власності. Все це засвідчує, що в нашій державі створюються умови, які забезпечують цивілізоване існування та використання ОПІВ у господарській діяльності³⁹.

З таким оптимістичним висновком автора вкрай складно погодитися маючи у розпорядженні попередні викладки. Краще сказати, що певні умови створюються, але надто повільно і малообґрунтовано та малопродуктивно.

На відміну від Л. П. Тимошика Д. Гонтар стверджує, що проведення оцінки НМА здійснюється згідно національних стандартів № 1, 3, 4 а також, у разі наявності частки державної або комунальної власності, у відповідності з Методикою оцінки майна, затвердженою Постановою КМУ № 1891 від 10.12.2003 р.

Оцінка НМА, зокрема ОІВ найчастіше здійснюється із застосуванням дохідного, а також витратного підходу.

Наявність нематеріальних активів у складі необоротних активів підприємства визначається наявністю патентів, ліцензій, прав користування природними ресурсами і т.д.

Відповідно до Національного стандарту № 4 оцінюються майнові права на конкретно визначені ОПІВ.

³⁸ Національний стандарт № 3 .Оцінка цілісних майнових комплексів : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 листопада 2006 р. № 1655 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 48. – Ст. 3197.

³⁹ Тимошик Л. П. Оцінка майнових прав інтелектуальної власності: методичний та правовий аспекти (Коментар до Методики оцінки майнових прав інтелектуальної власності) // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. № 2 186. – К., 2008. – 64 с. – С. 51 – 54.

Найчастіше для оцінки ОІВ використовується витратний підхід, метод заміщення і метод прямого відтворення⁴⁰. В даному випадку ми знову можемо спостерігати «змішування» підходів, методів, способів та методик, що не додає зрозумілості авторським і нормативним позиціям та вимогам. Адже відсутність офіційно визнаного методу визначення первісної вартості ОІВ дає можливість застосування способу заснованому на складній системі компромісів між сторонами, що домовляються, з наступним укладенням ліцензійних договорів, які надають офіційного статусу досягнутим домовленостям.

Проте якщо взяти до уваги, що в наукових установах ОІВ створюються за державні кошти, використання яких пильно контролюється, то відсутність офіційно визнаного методу вартісної оцінки ОІВ стала серйозною перешкодою для їх застосування у господарському обігу. Крім того, невизначеність з первісною оцінкою вартості ОІВ не дає змоги відобразити їх у бухгалтерському обліку, що утруднює притягнення до кримінальної відповідальності юридичних і фізичних осіб за несанкціоноване використання або привласнення результатів чужої інтелектуальної праці.

Наказом Міністерства фінансів України від 13 жовтня 1999 року за № 242 затверджено Положення (стандарт) бухгалтерського обліку «Нематеріальні активи» 8 (П(С)БО-8), згідно з яким у первісну вартість ОІВ необхідно включати прямі затрати на оплату праці, матеріальні витрати, інші затрати, безпосередньо пов'язані зі створенням кожного об'єкта та приведенням його до стану придатності для використання за призначенням.

Однак згадане Положення практично не застосовується, оскільки далеко не всі ОІВ (наукові розробки, відкриття, винаходи, сорти рослин, породи тварин та інші результати інтелектуальної праці) є самостійними розробками. Здебільшого ОІВ становлять лише певну, хоча й дуже вагомую, частину результатів наукової діяльності.

За висновками автора не знаходять також ефективного застосування розроблені в НАН України та АТ «Укрінмаш» рекомендації з оцінки вартості інтелектуальної власності, які включають три

методики (витратну, ринкову і прибуткову), що ґрунтуються на 14 методах та 51 робочій формулі для розрахунку вартості ОІВ, що є абсолютно неприпустимим у сучасних умовах.

Думка автора дуже слушна, адже неврахування органами влади та управління у практиці нормотворення думок потужних наукових колективів свідчить про їх недолюбність і страх щось переробляти, що веде до прямих економічних збитків для України.

На переконання Гонтара Д., найбільше підстав набути статусу офіційного має метод оснований на початковому визначенні річного рейтингу кожного об'єкта як числового показника оцінки вигоди, яка очікується від його використання, за умов існуючої (біржової) ціни на продукцію, одержану протягом року з одиниці обсягу використання.

У подальшому у роботі автором наводяться реальні приклади застосування запропонованого методу стосовно нового сорту пшениці та нової молочної породи великої рогатої худоби.

Однак, у висновках він зазначає, що найбільшого поширення отримав прибутковий метод оцінки вартості ОІВ, оскільки власники права на них мають змогу отримувати винагороду у вигляді роялті або паушального платежу за передачу чи надання ліцензіатам своїх прав користування результатами інтелектуальної праці⁴¹.

На думку Меренкова О. В. стосовно практичності методик оцінки ОІВ, різноманітність цілей проведення оцінки зумовлює наявність різних *видів вартості ОІВ*. Серед усіх типів вартості, застосовуваних в оціночній діяльності, тільки деякі можуть бути застосовані до інтелектуальної власності й інших нематеріальних активів, причому з цілим рядом обмежень.

Обрання методики оцінки є результатом професійного судження експерта, яке ґрунтується на його безпосередньому досвіді оціночної діяльності.

Відповідно, три «підходи» – витратний, порівняльний (ринковий) і доходний складають основу професійної оціночної діяльності.

⁴⁰ Оцінка нематеріальних активів. – <http://www.bgt.in.ua/uk/otsenka-nematerialnyih-aktivov.html>

⁴¹ Гонтар Д. Вартісна оцінка об'єктів інтелектуальної власності. – <http://www.propozitsiya.com/?page=149&itemid=595&number=17>

Витратний метод може бути використаний тільки як доповнення до доходного методу якщо мова не йде про оцінку для цілей бухгалтерського обліку.

Сутність витратного підходу полягає у визначенні ринкової вартості оцінюваної власності на основі обліку усіх витрат, необхідних для її створення.

Витратний підхід застосовується по відношенню до тих нематеріальних активів, що створюються самими власниками і для яких не існує ефективного ринку (науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки, програмні продукти спеціального призначення й ін.).

Метод відновлювальної вартості (ототожнення вартості прав на об'єкт інтелектуальної власності з витратами на його відтворення з урахуванням розумної величини прибутку) визнається автором найбільш прийнятним способом розрахунку ринкової вартості унікальних об'єктів інтелектуальної власності.

Відновлювальну вартість ще називають вартістю відтворення (сума витрат, необхідних для створення нової точної копії оцінюваного активу).

Метод вартості заміщення – вартість створення нового активу, еквівалентного об'єкту оцінки по функціональних можливостях і варіантам його використання. Ця вартість називається ринковою вартістю оцінюваного активу, тому що актив-аналог є еквівалентним по функціональних можливостях і варіантам його використання.

Основним методом встановлення вартості прав на ОІВ вважається доходний метод у широкому розумінні. Метод порівняльних продажів і витратний метод можуть використовуватися як доповнення до доходного методу. Доходний метод має багато варіантів, що часто згадуються як окремі методи.

В оцінці нематеріальних активів і, особливо, інтелектуальної власності доходному підходу належить особливе місце як підходу, що найбільше вірогідно відображає дійсну цінність нематеріальних активів. Вартість об'єктів інтелектуальної власності в цьому підході визначається кількістю, якістю і тривалістю надходження майбутніх вигод від їх використання.

Головна проблема оцінки об'єктів інтелектуальної власності полягає в необхідності виділення з грошового потоку, що утвориться в бізнесі, тієї його

частини, яку можна обґрунтовано вважати результатом використання саме цього об'єкта оцінки. Застосування доходного підходу починається з цієї найбільш відповідальної операції.

У подальшому автор достатньо детально на конкретних прикладах розглядає два найбільш застосовувані методи доходного підходу: *метод прямої капіталізації та метод звільнення від роялті з дисконтуванням прибутку*.

Метод прямої капіталізації застосовується як метод експрес-оцінки, тобто приблизної оцінки. Він застосовується для простих і невідповідальних розрахунків, тому що базується на рівномірних грошових потоках.

Метод звільнення від роялті з дисконтуванням прибутку застосовується для відносно точного встановлення ринкової вартості в тих випадках, коли грошові надходження від використання оцінюваного активу і пов'язані з ним виплати (наприклад, мито) прогнозовані з достатньою точністю, причому різниці надходжень і виплат істотно розрізняються в різні роки розглянутого періоду.

Описані методи становлять основу методик оцінки ОІВ, але не є вичерпним переліком всіх можливих варіантів оцінки. Існує ряд інших методів, які прийнятні для застосування до окремих об'єктів інтелектуальної власності і не можуть бути застосовані щодо інших. Вся сукупність існуючих методів досить значна і кожен метод може бути предметом окремого дискурсу. Варто лише зазначити, що, як показує практика, жоден окремий метод оцінки не є досить ефективний в порівнянні з комплексним застосуванням різних методів. Загалом обрання методики оцінки ІВ є результатом виключно *професійного судження експерта*, яке в першу чергу має ґрунтуватися на його безпосередньому досвіді оціночної діяльності⁴².

На відміну від попередніх авторів Д. Хаббард відзначає, що серед людей існує думка, що багато речей у світі не піддаються кількісній оцінці, що завдає істотної шкоди економіці, суспільному добробуту, навколишньому середовищу й навіть національній безпеці. У результаті переконаності в неможливості виміру таких «нематеріальних

⁴² Меренков О. В. Методика оцінки об'єктів інтелектуальної власності: практичний аспект. – <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/94/35/>

активів», як якість, відношення до справи, задоволеність клієнтів, бренд і т.п., прийняті рішення часто виявляються необґрунтованими, а часом і помилковими.

Д. Хаббард намагається розвіяти цю оману, пропонуючи свій підхід до оцінки «невимірюваного», названий ним «прикладна інформаційна економіка». Він знайомить читачів з поняттям «калібрована оцінка», оцінка ризику (метод Монте-Карло), способи вибіркового дослідження, іншими незвичайними інструментами вимірів, а також з оцінкою вартості інформації.

Насправді існують усього три головні причини того, що інформація має свою вартість для бізнесу. Інформація знижує невизначеність у зв'язку з рішеннями, що мають економічні наслідки. Вона впливає на поведінку людей, і це також має економічні наслідки. Іноді інформація сама має власну ринкову вартість. Пояснення першої причини із трьох перерахованих вище було відомо з 1950-х років. Воно було обґрунтовано в математичній теорії прийняття рішень – розділі теорії ігор.

Саме скороченню невизначеності й приділено основну увагу в роботі. Адже вартість інформації, що впливає на поведінку людей, просто дорівнює вартості різниці в їх поведінці⁴³.

В умовах сучасності, відповідно до статті 9 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» та з урахуванням вимог Національного стандарту № 4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03.10.2007 № 1185 (далі – Національний стандарт № 4) для практичного застосування визначається методика оцінки майнових прав інтелектуальної власності.

Ця Методика застосовується для проведення оцінки майнових прав інтелектуальної власності суб'єктом оціночної діяльності – суб'єктом господарювання у випадках, визначених статтею 7 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні».

⁴³ Дуглас Хаббард. Как измерить все, что угодно. Оценка стоимости нематериального в бизнесе // Олимп-Бизнес. – 2009. – <http://www.management.com.ua/finance/fin170.html> ; <http://www.management.com.ua/books/view-books.php?id=874>

У разі визначення вартості майнових прав інтелектуальної власності як активів суб'єкта господарювання державного або комунального сектору економіки такій оцінці передують підготовчий етап, на якому здійснюється інвентаризація з виявленням не відображених у бухгалтерському обліку майнових прав інтелектуальної власності.

За результатами виявлення ОПВ, відповідно до статті 421 Цивільного кодексу України визначаються суб'єкт права інтелектуальної власності та відповідно до статті 424 цього Кодексу його майнові права інтелектуальної власності. Відображення майнових прав на ОПВ у бухгалтерському обліку проводиться з урахуванням визначеного суб'єкта права інтелектуальної власності за результатами інвентаризації та оцінки за умови, що вони відповідають вимогам національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку до визнання таких об'єктів активами.

Процедура оцінки майнових прав інтелектуальної власності включає послідовність дій, що визначені в розділі «Загальні вимоги до проведення незалежної оцінки майна» Національного стандарту № 1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10.09.2003 № 1440 (Національний стандарт № 1).

Вибір бази оцінки майнових прав інтелектуальної власності здійснюється відповідно до вимог, установлених Національним стандартом № 1.

При визначенні ринкової вартості майнових прав інтелектуальної власності слід урахувувати ряд визначальних чинників, що мають суттєвий вплив на їх вартість.

Під час визначення вартості майнових прав інтелектуальної власності оцінювач застосовує кілька методичних підходів та методів, що найбільш повно відповідають визначеним меті оцінки, виду вартості за наявності достовірних інформаційних джерел для її проведення.

Оцінювач має право самостійно визначати доцільність застосування в рамках кожного з методичних підходів того чи іншого методу оцінки. При цьому враховуються база оцінки, обсяг і достовірність інформації, необхідної для застосування того чи іншого методичного підходу та методу.

Застосування методів дохідного підходу здійснюється у випадку, коли можливо визначити розмір доходу, що отримує або може отримувати юридична чи фізична особа, якій належать майнові права інтелектуальної власності.

В оцінці ринкової вартості майнових прав інтелектуальної власності дохідний підхід посідає пріоритетне місце як підхід, який найбільш достовірно відображає цінність об'єкта оцінки.

Визначення вартості майнових прав інтелектуальної власності здійснюється за допомогою методів дохідного підходу: методу непрямої капіталізації (дисконтування грошового потоку) та методу прямої капіталізації доходу.

Використання витратного підходу здійснюється за наявності можливості відтворення або заміщення об'єкта оцінки. Витратний підхід до оцінки інтелектуальної власності заснований на визначенні вартості витрат, необхідних для прямого відтворення або заміщення об'єкта оцінки, з урахуванням величини зносу.

Визначення вартості об'єкта оцінки з використанням витратного підходу включає ряд стандартизованих процедури.

Витратний підхід застосовується для оцінки тих об'єктів, які виникають на створені самим праволодільцем ОПІВ і для яких на дату оцінки не існує активного ринку (науково-дослідні і дослідно-конструкторські розробки, програмні продукти спеціального призначення та ін.).

Залежно від того, яка документація, що підтверджує витрати на створення об'єкта оцінки, може бути надана праволодільцем, *оцінювач обирає процедуру оцінки*, найбільш прийнятну для конкретного випадку.

Оцінка окремих видів майнових прав інтелектуальної власності може проводитись методом залишку за умови відповідного обґрунтування у звіті про оцінку доцільності застосування цього методу, який поєднує три методичні підходи і передбачає виконання оціночних процедур відповідно до пункту 23 Національного стандарту № 4.

Таким чином, оцінка майнових прав інтелектуальної власності проводиться відповідно до наведених у цій Методиці та національних стандартах оцінки майна засад різних підходів, методів, оці-

ночних процедур, які найбільш повно відповідають обраній базі оцінки та інформаційній забезпеченості оцінки в кожному окремому випадку її проведення.

Остаточна величина вартості об'єкта оцінки визначається оцінювачем шляхом обґрунтованого узагальнення отриманих за різними методами оцінки результатів розрахунків вартості майнових прав інтелектуальної власності.

Узагальнення результатів розрахунків здійснюється оцінювачем на підставі обраних ним критеріїв узагальнення і встановлених пріоритетів таких критеріїв шляхом порівняння між собою результатів розрахунків за кожним із критеріїв⁴⁴.

Відповідно до статті 9 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», з метою врегулювання питання вартісної оцінки ОПІВ, що перебувають у державній власності або були створені (придбані) за державні кошти, затверджено порядок визначення оціночної вартості об'єктів права інтелектуальної власності, що перебувають у державній власності, або були створені (придбані) за державні кошти, з метою зарахування на бухгалтерський облік (Наказ Фонду державного майна України від 13.12.2005 № 3162).

Відповідно до цього Порядку оцінюються майнові права на ОПІВ (далі – об'єкти). Оцінка особистих немайнових прав ІВ не є предметом регулювання цього Порядку.

Майнові права інтелектуальної власності, які належать кільком особам спільно, оцінюються з урахуванням умов договору, укладеного між ними. У разі відсутності такого договору майнові права оцінюються як рівні частки власності.

Майнові права інтелектуальної власності на об'єкт оцінки, створений у зв'язку з виконанням трудового договору, за замовленням, оцінюються відповідно до закону та умов договору (контракту) між працівником та юридичною або фізичною особою, де або у якій він працює, чи договору між замовником та творцем.

⁴⁴ Наказ Фонду державного майна України від 25.06.2008 № 740 «Про затвердження Методики оцінки майнових прав інтелектуальної власності».

Порядком визначаються об'єкти, які підлягають інвентаризації та оцінці.

При цьому результати науково-дослідних, пошукових, дослідно-конструкторських, дослідно-технологічних робіт у формі звіту, документації (завершені чи незавершені, щодо яких на дату інвентаризації триває оформлення або ще не розпочато оформлення патентів, свідоцтв, ліцензій тощо), комплекти конструкторської і технологічної документації (первинні зразки, наприклад кальки) тощо належать до літературних, письмових творів наукового, технічного або іншого характеру.

На підготовчому етапі проводиться інвентаризація об'єктів у загальному порядку, встановленому законодавством про бухгалтерський облік: для бюджетних установ та організацій – Інструкцією з інвентаризації матеріальних цінностей, розрахунків та інших статей балансу бюджетних установ, затвердженою наказом Головного управління Державного казначейства Міністерства фінансів України від 30 жовтня 1998 року № 90 (наказ Держказначейства № 90) з урахуванням ряду особливостей.

Під час інвентаризації проводиться обстеження та ідентифікація об'єктів, під час яких комісія перевіряє або виявляє наявність матеріальних носіїв відповідних об'єктів, якими можуть бути дискета, аудіо-, відеокасета та інше, документів, які є підставою для оприбуткування об'єкта, документів, які засвідчують правомірне набуття права власності, інших документів, перелік яких надається наказом.

За результатами інвентаризації складаються інвентаризаційні описи для об'єктів, відображених та не відображених у бухгалтерському обліку. При цьому комісією обов'язково аналізується строк корисного використання кожного об'єкта чи групи однотипних за призначенням та умовами використання об'єктів (місяці) і вивчається питання стосовно ймовірності надходження (отримання) економічних вигід від їх використання.

Інформація про об'єкти, які не відображені в бухгалтерському обліку або дані інвентаризаційних описів яких не відповідають даним бухгалтерського обліку, заноситься до звіряльної відомості.

Інвентаризаційні описи, звіряльні відомості та інші матеріали інвентаризації складаються за встановленою формою відповідно до вимог наказу Держказначейства № 90 та Порядку застосування типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 22 листопада 2004 року № 732, і є невід'ємною частиною протоколу засідання інвентаризаційної комісії.

Враховуючи мету оцінки (зарахування на бухгалтерський облік), вимоги положень (стандартів) бухгалтерського обліку та інших нормативно-правових актів з оцінки і бухгалтерського обліку та фінансової звітності щодо балансової вартості активів – об'єктів права інтелектуальної вартості, що відображається в реєстрах бухгалтерського обліку підприємства, стандартизована оцінка об'єктів, які виявлені під час інвентаризації як такі, що не відображені в бухгалтерському обліку і щодо яких на дату оцінки існує ймовірність надходження (отримання) економічних вигід від їх використання, ґрунтується на застосуванні витратного підходу (*останнє суперечить здоровому глузду* – С. Гордієнко).

В основі витратного підходу лежить процедура визначення вартості витрат, необхідних для відтворення або заміщення об'єкта, з урахуванням його зносу у разі його наявності.

Застосування витратного підходу вимагає наявності інформації про витрати, понесені підприємством на створення або придбання об'єкта оцінки, витрати на створення (придбання) подібних об'єктів та витрати, пов'язані з приведенням об'єкта оцінки або подібних об'єктів до стану, в якому вони придатні для використання за призначенням (оплата реєстрації юридичного права, збір за подання заявки про реєстрацію об'єкта, збір за публікацію відомостей про видачу свідоцтва, патенту, сплата державного мита за видачу свідоцтва, патенту та інші).

Під час оцінки застосовуються методи прямого відтворення та метод заміщення.

Усі розрахунки оціночної вартості об'єктів, у тому числі об'єктів, щодо яких у майбутньому не існує ймовірності надходження (отримання) економічних вигід від їх використання, виконуються

пооб'єктно й оформляються розрахунком оціночної вартості. Розрахунок оціночної вартості складається окремо на кожний об'єкт чи на групу однотипних за призначенням та умовами використання об'єктів і підписується всіма членами комісії.

За результатами оцінки складається акт оцінки об'єктів права інтелектуальної власності (акт оцінки), в якому підсумовуються результати оцінки, зазначені в розрахунках оціночної вартості, та який підписується головою та членами комісії і подається на затвердження керівнику органу, уповноваженого управляти державним майном. До нього додаються усі розрахунки оціночної вартості, копії всіх вихідних даних, протокол засідання комісії щодо результатів інвентаризації, документально оформлена інша інформація, яка використовувалась під час проведення оцінки. Акт оцінки затверджується керівником органу, уповноваженого управляти державним майном.

У разі потреби з метою визначення справедливої вартості як відображених, так і не відображених у бухгалтерському обліку підприємства об'єктів для відображення їх у бухгалтерському обліку може проводитись незалежна оцінка⁴⁵.

Численні фахівці, які проводять незалежну оцінку вважають, що відповідно до загальноприйнятої класифікації всю інтелектуальну власність необхідно розділяти на чотири основні групи:

- промислова власність – патенти на винаходи, патенти на селекційні досягнення, патенти на промислові зразки, свідоцтва на товарні знаки, свідоцтва на знаки обслуговування;
- об'єкти авторського права й суміжних прав – добуток науки, літератури, музики, живопису й інших видів мистецтва;
- програми для ЕОМ, бази даних і топології мікросхем;
- інформація, що представляє комерційну таємницю й ноу-хау – знання технічного, фінансо-

вого або адміністративно-управлінського характеру, що приносять або здатні приносити, дохід або іншу користь, результати науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, не охоронювана патентами проектно, конструкторська й технологічна документація.

Зазначена класифікація викликає вкрай великі сумніви у визначенні її якісних критеріїв. Адже, для успішної роботи з ОІВ необхідно вміти їх правильно класифікувати за змістом, а не формою.

Практикам важливо правильно навчитися співвідносити, у першу чергу такі поняття як «нематеріальні активи» і «інтелектуальна власність».

Так, на думку фахівців компанії «Старт-Альянс» Корпорації «Оцінка» нематеріальні активи – це більш широкий клас об'єктів, що включає в себе, у тому числі й інтелектуальну власність. Нематеріальні активи можна визначити як сукупність прав на: об'єкти інтелектуальної власності; відкладені витрати (наприклад, при проведенні науково-дослідних робіт); користування земельними ділянками й природними ресурсами (ліцензії); гудвіл (ділову репутацію) підприємства.

З юридичної точки зору, при «продажі» інтелектуальної власності, відбувається передача виключного права на об'єкт ІВ.

Громадянин або юридична особа, що володіють виключним правом на результат інтелектуальної діяльності, або на засіб індивідуалізації (правовласник), має право використовувати такий результат або такий засіб на свій розсуд кожним, що не суперечить закону способом. Правовласник може розпоряджатися виключним правом на результат інтелектуальної діяльності або на засіб індивідуалізації, якщо законодавством не передбачене інше. Правовласник може на свій розсуд дозволяти або забороняти іншим особам використання результату інтелектуальної діяльності або засоби індивідуалізації. Відсутність заборони не вважається згодою (дозволом).

Інші особи не можуть використовувати відповідні результат інтелектуальної діяльності або засоби індивідуалізації без згоди правовласника, за винятком випадків, передбачених законодавством.

Виключне право на об'єкт ІВ є майновим правом, тобто з ним можна поводитися як і з будь-яким

⁴⁵ Наказ Фонду державного майна України від 13.12.2005 № 3162 «Про затвердження Порядку визначення оціночної вартості об'єктів права інтелектуальної власності, що перебувають у державній власності або були створені (придбані) за державні кошти, з метою зарахування на бухгалтерський облік». – <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0479-06>

іншим майном – його можна продати, обміняти, подарувати й т.п. Оскільки ринкова вартість будь-якого об'єкта проявляється в обміні (продажу), то при оцінці ринкової вартості інтелектуальної власності об'єктом оцінки буде виключне право на дану ІВ.

Особисті немайнові права відносно інтелектуальної власності – такі як право авторства, право на захист репутації автора, право на оприлюднення, право на ім'я – хоча й захищаються законом, але оцінці не підлягають, тому що вони невіддільні від власника.

В основі вартості (цінності) ОІВ лежить його здатність приносити дохід своєму власникові. Якщо об'єкт має таку здатність, то він має й вартість, яку можна оцінити.

Дохід від об'єкта ІВ генерується в процесі його комерційного використання, тому із усього різноманіття інтелектуальної власності найбільш часто доводиться оцінювати об'єкти, які досить широко представлені в комерційному обороті сучасності: товарні знаки й знаки обслуговування; винаходи, корисні моделі; ноу-хау; програми для ЕОМ

У цьому випадку під комерційним оборотом мається на увазі вся сукупність можливих операцій як з об'єктом ІВ, так і з окремими правами відносно об'єкта ІВ, а саме: купівля-продаж; внесення до статутного капіталу; передача в тимчасове користування; заключення ліцензійного договору; нотаріальне оформлення спадщини; постановка на бухгалтерський баланс юридичної особи; приватизація об'єктів науково-технічної сфери; передача в заставу; визначення розмірів оподатковуваної бази; визначення розмірів збитку правласникові при неправомірному використанні ІВ; розрахунки винагороди авторам, що створили ІВ; залучення зовнішнього інвестора й ін.

Оцінка ОІВ часто стикається із труднощами, пов'язаними з визначенням достатньої інформаційної бази, на підставі якої оцінювач здійснює розрахунок вартості.

Залежно від поточного використання об'єкта ІВ і його потенціалу, пропонується три основні стратегії оцінки:

1. *Якщо об'єкт інтелектуальної власності вже використовується в комерційних цілях (тобто для*

одержання доходу), то його оцінка буде заснована на реальних даних про його комерційну ефективність. У якості показників ефективності можуть виступати: а) виторг від продажів товарів (послуг), зроблених з використанням оцінюваного об'єкта ІВ; б) економія на витратах (зниження собівартості) обумовлена використанням об'єкта ІВ.

2. *Якщо об'єкт ІВ ще не використовується в комерційних цілях, але має обґрунтований потенціал комерційного використання, то його оцінка буде заснована на тих же даних, що перераховані в п. 1, з тією лише відмінністю, що при оцінці будуть використані не фактичні, а прогнозні показники. Точність такої оцінки цілком залежить від точності бізнес-плану комерційного використання об'єкта ІВ.*

3. *Якщо об'єкт ІВ не використовується в комерційних цілях і не має потенціалу комерційного використання в найближчому майбутньому, то його оцінка проводиться витратними методами. У цьому випадку, вартість об'єкта ІВ, в основному, визначається величиною витрат на його створення⁴⁶.*

На підставі викладеного вище виходить, що всі НДДКР теоретико-прикладного характеру на відміну від суто прикладних не можуть бути оцінені. На наш погляд це викликано недалекою зорістю авторів з-за нерозуміння величин прибутків від теоретичних розробок у близькому майбутньому.

Загальновідомо, що оцінка ОІВ – це процес визначення вартості, докладний аналіз, який включає інформацію про самий об'єкт оцінки, про ринок, як у цілому, так і в розрізі певного сегмента, виконання розрахунків заснованих на одночасному обліку багатьох кількісних і якісних факторів соціально-політичного, економічного й технічного характеру, і оформлення результатів у вигляді письмового звіту. Оцінка ОІВ дозволяє визначити вартість кінцевих продуктів інтелектуальної роботи в грошовому еквіваленті, тобто оцінка прав на ОІВ дає можливість:

– визначити реальну цінність і ринкову вартість об'єкта, наприклад, з метою продажу (повної передачі права) торговельної марки або патенту;

⁴⁶ Независимая оценка интеллектуальной собственности. Корпорация «ОЦЕНКА». Оценочная компания «Старт-Альянс». – <http://www.c-a.ru/intellectual.htm>

- визначити ціну продажу ліцензії на об'єкт інтелектуальної власності;
- визначити вартість внеску в статутний фонд підприємства, у тому випадку, якщо Ви бажаєте збільшити статутний фонд шляхом внесення в нього вартості торговельної марки й/або патенту (дана процедура можлива й при створенні нового підприємства);
- одержання кредиту під заставу виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності (відомо, що на території України вже існує реальна практика таких кредитів);
- визначити суми виплат авторських винагород або роялті (авторські винагороди можуть регулярно одержувати автори патентів на винаходи й/або промислові зразки – дуже часто це засновники підприємства, авторські винагороди обкладаються тільки доходом з фізичних осіб (13%) і є валовими витратами підприємства);
- роялті можуть одержувати власники патентів і/або торговельних марок (на практиці це так само можуть бути – фізичні особи, у т.ч. і співробітники підприємства); визначити суму компенсації при рішенні конфліктів у процесі використання торговельних марок і патентів, у т.ч. визначити розміри збитків внаслідок порушення виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності;
- вирішувати майнові суперечки;
- залучати інвесторів.

Документами, які вважаються практиками необхідними для оцінки об'єкта інтелектуальної власності є наступні:

1. Документи, що підтверджують право власності (копії) на об'єкт інтелектуальної власності (патент на винахід, свідчення на торговельну марку й т.п.).
2. Відомості про платежі, що підтверджують реєстрацію (патентування) і підтримка в силі об'єкта інтелектуальної власності.
3. Витрати, пов'язані із процедурою патентування.
4. Балансова вартість об'єкта (торговельної марки, винаходу, промислового зразка).

5. Дата постановки на баланс і зміну балансової вартості по роках.
6. Інформація про валовий дохід, прибуток і рентабельність підприємства за період використання товарного знаку, винаходу, промислового зразка й ін.
7. Інформація, у яких країнах, крім України зареєстрований (запатентований) об'єкт.

Додатково можуть бути надані наступні документи:

1. Відомості про виробництво й продажі об'єктів, зроблених з використанням оцінюваного об'єкта інтелектуальної власності (фінансові показники, споживачі, конкуренти, територія продажів).
2. Бізнес-плани розвитку підприємства.
3. Маркетингові дослідження ринку⁴⁷.

Відповідно до: ст.ст. 7–12 Закону України № 2658-III від 12 липня 2001 року «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні»; п.п. 50–55 Постанови Кабінету міністрів України від 10 вересня 2003 року № 1440 Національний стандарт №1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав» та Наказу ФДМУ № 100 (74/610) «Положення про порядок проведення експертної оцінки державного майна при приватизації» від 20 березня 1995 року незалежна оцінка майна проводиться у такій послідовності:

- укладення договору на проведення оцінки;
- ознайомлення з об'єктом оцінки, збирання та оброблення вихідних даних та іншої інформації, необхідної для проведення оцінки;
- ідентифікація об'єкта оцінки та пов'язаних з ним прав, аналіз можливих обмежень та застережень, які можуть супроводжувати процедуру проведення оцінки та використання її результатів;
- вибір необхідних методичних підходів, методів та оціночних процедур, що найбільш повно відповідають меті оцінки та обраній базі, визначеним у договорі на проведення оцінки та їх застосування;

⁴⁷ Оцінка об'єктів інтелектуальної власності. – <http://ua.unite.com.ua/ocenska.php>

- узгодження результатів оцінки, отриманих із застосуванням різних методичних підходів;
- складання звіту про оцінку майна та висновку про вартість об'єкта оцінки на дату оцінки;
- доопрацювання (актуалізація) звіту та висновку про вартість об'єкта оцінки на нову дату (у разі потреби).

Оцінювач самостійно здійснює пошук інформаційних джерел (за винятком документів, надання яких повинен забезпечити замовник оцінки згідно з договором), їх аналіз та виклад обґрунтованих висновків. При цьому оцінювач повинен проаналізувати всі інформаційні джерела, пов'язані з об'єктом оцінки, тенденції на ринку подібного майна, інформацію про угоди щодо подібного майна, які використовуються у разі застосування порівняльного підходу, та іншу істотну інформацію.

Зібрані оцінювачем вихідні дані та інша інформація повинні відображатися у звіті про оцінку майна з посиланням на джерело їх отримання та у додатках до нього із забезпеченням режиму конфіденційності згідно з умовами договору на проведення оцінки майна та з дотриманням вимог законодавства⁴⁸.

На заключення хочеться сказати, що викладений матеріал спочатку суто теоретичного, а потім прикладного характеру свідчить про практично повну невизначеність у потенційних можливостях методик оціночної діяльності та конкретних методів, що входять до їх структури.

Тобто, все викладене вище дає підстави зазначити, що в сучасних умовах розвитку економіко-правових засад державності проблема оцінки нематеріальних активів є вкрай актуальною і важливою для розвитку високотехнологічного промислового виробництва.

Адже лише окремі підприємства та підприємці розуміються на можливостях підвищення статутного капіталу підприємств вартості за допомогою нематеріальних активів.

Інформаційні ресурси, за сучасних умов стали системоутворювальним фактором життя і діяль-

ності суспільства й держави. Розвиток інформаційної сфери все більше впливає на політичну, економічну, соціокультурну, оборонну, інші складові розвитку суспільства й держави, забезпечення національної безпеки в сучасних умовах. Інформаційна сфера поступово стає вирішальним чинником розвитку окремо взятої країни та суспільства в цілому.

Будь-яку інформацію слід розглядати як дуже цінний і високоліквідний товар, який має свою вартість. Тобто, інформаційний продукт є однією з найважливіших складових економічного, тобто наукового та виробничого потенціалу країни.

На нашу думку є вкрай важливою та необхідною кодифікація, чи хоча б гармонізація законодавства України у інформаційній сфері.

Останнє дасть змогу організувати ефективну охорону та захист державних та недержавних секретів, що забезпечить наш, поки ще досить високий науково-технологічний потенціал від втрат, а Україну від суттєвих матеріальних та моральних збитків.

Теоретико-прикладна проблема визначена у вступі не вирішується з-за плутанини понятійно-категоріального апарату, який застосовується у поодиноких нормативно-правових актах з врегулювання визначення цінової вартості нематеріальних ресурсів.

Як нами вважається, основною причиною вказаного є нерозробленість на науковому рівні саме даного питання з-за відсутності політичної волі у промисловців і підприємців, а відповідно і матеріальних ресурсів у науковців. Адже держані замовлення на наукову продукцію лежать в іншій площині – матеріальній.

Інноваційна діяльність є основою створення інтелектуальних продуктів, на які у подальшому поширюється право власності. Тобто, інтелект створює нове знання, нове знання визнане на державному чи міждержавному рівнях є інноваціями, які у подальшому за суттю є нематеріальними і матеріальними (*нематеріальний інноваційний продукт – основою є інновації «на державному, міждержавному чи світовому рівні» та має автора; матеріалізований інноваційний продукт, який також має свого автора*).

⁴⁸ ООО «РЕНТА ГРУП» Загальні вимоги до процедури проведення незалежної оцінки майна. <http://www.rentagroup.com.ua/index.php?lang=ua&id=procedure>

Надалі в залежності від фінансування (державне та недержавне) визначається – право власності на нематеріальний інноваційний продукт – інтелектуальну власність та матеріалізований інноваційний продукт – фізичну власність.

Для визначення реальної, адекватної ціни інформаційного ресурсу доцільно дотримуватися ряду правил, серед яких ми пропонуємо наступні.

В першу чергу слід формально виокремити інформаційний ресурс і надалі, на підставі якісних та кількісних показників класифікувати, як це нами пропонувалося у попередніх роботах.

Наступним кроком в оціночній діяльності буде вибір адекватних умовам методик та методів оцін-

ки інформаційних ресурсів (знання, нове знання, інтелектуальний продукт, інтелектуальна власність).

На наш погляд, найбільш адекватним до реалій результатом оцінки інформаційних ресурсів загалом може бути визнане лише інтегративне значення ціни за витратною і дохідною методиками з обов'язковим урахуванням досвіду та кваліфікації експертів.

Відповідно до методик мають бути використані апробовані практикою, чи теоретично обґрунтовані методи відповідно до певних інформаційних об'єктів.